

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 14, Issue: 2, May 2022

www.historystudies.net

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

The Effect of the Second World War on Turkey-Bulgaria Relations

Prof. Dr. Esra Sarıkoyuncu Değerli

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

esra.sdegerli@dpu.edu.tr

Dr. Hasan Karakuzu

(Sorumlu yazar / corresponding author)

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

hasan.karakuzu@beun.edu.tr

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 11.01.2022
Kabul Tarihi-Accepted Date : 05.04.2022
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1087

Atıf – Citation:

Esra Sarıkoyuncu Değerli, Hasan Karakuzu, "İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye-Bulgaristan İlişkilerine Etkisi", *History Studies*, 14/2, Mayıs 2022, s. 425-451.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

The Effect of the Second World War on Turkey-Bulgaria Relations

Prof. Dr. Esra Sarıkoyuncu Değerli

Dr. Hasan Karakuzu

Öz

Türkiye ve Bulgaristan, I. Dünya Savaşı sırasında İttifak Devletleri içerisinde İtilaf Devletlerine karşı aynı safta savaşmıştır. Savaş sonucunda iki devlet de savaştan mağlup olarak ayrılmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh İlkesi" doğrultusunda barışçıl bir siyaset izlemiştir. Bulgaristan ise dünyada gelişen siyasi ve askeri gelişmelerden etkilenecek revizyonist bir politika takip etmiştir. Bu bağlamda iki devlet II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte kısa süreli siyasi gerginlikler yaşasa da yapılan karşılıklı ziyaretler dostluk ve komşuluğun ön plana çıkmasını sağlayarak diplomatik krizleri çözüme kavuşturmuştur. II. Dünya Savaşı başlarında hem Türkiye hem de Bulgaristan tarafsızlığını ilan etmiş ancak savaşın ilerlemesiyle birlikte Bulgaristan tarafsızlık siyasetini terk ederek Mihver Devletleri tarafında savaşa katılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ise ABD, İngiltere ve Rusya'nın baskılarına rağmen savaş boyunca tarafsızlığını korumuş ve savaşın bitmesine yakın da Almanya liderliğindeki Mihver Devletlerine sembolik olarak savaş ilan ettiğini açıklamıştır. Bulgaristan ise 1944 yılında teslim olduğunu dünyaya duyurarak savaştan çekilmiştir.

Çalışmanın konusunu teşkil eden II. Dünya Savaşı'nda Türkiye ile Bulgaristan arasındaki siyasi ilişkiler, savaşın başladığı 1939 yılından iki ülke arasındaki haberleşmelerin kesildiği 1945 yılına kadar devlet liderlerinin ve yöneticilerinin barışı korumak ve ilişkileri sürdürmek amacıyla verdikleri dostluk mesajları çerçevesinde ilerlemiştir. Bu doğrultuda çalışmada; iki ülke arasında

Abstract

Turkey and Bulgaria fought on the same side against the Allied Powers within the Allied Powers during the First World War. As a result of the war, both states left the war as defeated. After the First World War, the Republic of Turkey followed a peaceful policy in line with the "Peace at Home, Peace in the World Principle" under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. Bulgaria, on the other hand, was influenced by the political and military developments in the world and followed a revisionist policy. In this context, although two states have short-term political tensions in the process until World War II, the mutual visits brought friendship and neighborliness to the fore and resolved the diplomatic crises. At the beginning of World War II, both Turkey and Bulgaria declared their neutrality, but as the war progressed, Bulgaria abandoned its neutrality policy and joined the war on the side of the Axis Powers. The Republic of Turkey, on the other hand, maintained its neutrality throughout the war despite the pressures of the USA, England and Russia, and declared that it declared war symbolically against the Axis Powers led by Germany near the end of the war. Bulgaria, on the other hand, withdrew from the war when the world heard that it had surrendered in 1944.

The political relations between Turkey and Bulgaria during the World War II, which is the subject of the study, have progressed within the framework of the friendship messages given by the state leaders and administrators in order to maintain peace and maintain relations from the beginning of the war in 1939 until

yapılan karşılıklı ziyaretler, antlaşmalar, devlet başkanları ve bakanların açıklamaları ortaya konularak siyasi ilişkilere etkisi incelenmiştir. Ayrıca devlet başkan ve bakanlarının yaptığı ziyaretlerin Türk ve Bulgar kamuoyuna yansması irdelenerek iki ülke ilişkilerine katkılarından da bahsedilmiştir.

Anahtar kelimeler: II. Dünya Savaşı, Türkiye, Bulgaristan, Siyasi İlişkiler

1945, when the communication between the two countries was cut off. In this direction, in the study; Mutual visits between the two countries, agreements, the statements of the heads of state and their ministers were revealed and their effects on the political relations were examined. In addition, the reflection of the visits of the heads of state and ministers to the Turkish and Bulgarian public opinion was examined and their contribution to the relations between the two countries was mentioned.

Keywords: World War II, Turkey, Bulgaria, Political Relations

Giriş

Bulgaristan, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti iken 1908 yılında bağımsızlığını ilan ederek krallık şeklinde yönetilmeye başlanmıştır. Yeni bir devlet olan Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında Türk azınlığının hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi konusunda 19 Nisan 1909 tarihinde protokol yapılarak haklar teminat altına alınmıştır.¹ Ancak Bulgaristan, Büyük Bulgaristan ideali doğrultusunda sınırlarını genişletmek amacıyla attığı adımlar sonucunda Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan Savaşlarının başlatılmasında en önemli devlet olmuştur. Balkan Savaşları sonucunda da istediği toprakları ele geçiremeyen Bulgaristan, Osmanlı Devleti ile 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmanın önemli maddeleri arasında; Meriç Nehri'nin iki ülke arasında sınır olarak kabul edilmesi, Edirne, Dimeteko, Kırklareli'nin Osmanlı Devleti'ne verilmesi ve Kavala ile Dedeağaç'ın Bulgaristan'a bırakılması, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin siyasi, kültürel, dini ve sosyal haklarının korunarak güvence altına alınması yer almıştır.²

Aralıksız savaşların yaşandığı XX. yüzyılın ilk yarısı yine bir büyük savaşa sahne olarak I. Dünya Savaşı (1914-1918) başlamıştır. Dünyanın İtilaf ve İttifak Devletleri olarak iki kutba ayrıldığı bu süreçte, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan İttifak Devletleri içerisinde yer alarak İtilaf Devletlerine karşı savaşmıştır. Ancak savaş iki devletin de istediği şekilde neticelenmemiş ve Bulgaristan I. Dünya Savaşı'ndan 29 Eylül 1918 tarihinde imzaladığı Selanik Mütarekesi ile savaştan çekilen ilk devlet olmuştur. Osmanlı Devleti de 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaştan çekilmiştir. Kesin barış antlaşmaları olarak ise 27 Kasım 1919'da Bulgaristan ile Neuilly (Nöyyi) ve 10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti ile Sevr Barış Antlaşması imzalanmıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa, silah arkadaşları ve Türk halkı ölüm fermanı niteliğindeki antlaşmayı kabul etmeyerek Anadolu'da Millî Mücadele Hareketini başlatmıştır.

Bulgaristan'da iktidarda olan Stambuliski Hükümeti Anadolu hareketinin bağımsızlık mücadelesine destek vermiştir. Bu dönemde İtilaf güçlerine karşı Edirne'de yaşayan Türkler ile Bulgaristan'ın Türk sınırına yakın yerlerinde çeteler oluşturularak savaşmış ve Türkiye'nin topraklarının savunulmasına yardımda bulunulmuştur.³ Ayrıca Batı Trakya'daki Yunan kuvvetlerine karşı savaşan Cafer Tayyar Paşa komutasındaki Türk kuvvetlerine askeri kolaylık gösterilmiş⁴ ve göçmenlere zirai hayata uyum sağlamaları için tarım aletleri verilmiştir.⁵ Türkiye ile Bulgaristan arasındaki iyi ilişkiler ve Türklere gösterilen hoşgörülü yaklaşım tarzı Stambuliski Hükümeti'nin 9 Haziran 1923 ihtilali ile devrilmesine kadar devam etmiştir.⁶ Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte iki ülke arasında devletler hukukuna uygun şekilde diplomatik ilişkilerin kurulması adına 18 Ekim 1925 tarihli ilk dostluk antlaşması imzalanmıştır.⁷

¹ Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-2008)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986, s. 58.

² Hamza Eroğlu, "Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu", *Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları*, VII. Dizi-Sa.87, Ankara 1985, s. 29.

³ Birgül Demirtaş-Coşkun, *Bulgaristan'la Yeni Dönem (Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri)*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 8.

⁴ *Genelkurmay Başkanlığı, Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004, s. 107; Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919-1923)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, Ağustos 2007, s. 304-305.

⁵ Ali Sarıkoyuncu, "Millî Mücadelede Türk-Bulgar İlişkileri", *Türkler*, Cilt: 16, Ankara 2002, s. 281.

⁶ Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 16, Ankara 2002, s. 627.

⁷ Dostluk antlaşması beş maddeden meydana gelmiş, bu antlaşma ile birlikte 12 maddeden oluşan ikamet sözleşmesi ve ek protokol yapılmıştır. Bkz; https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400874.pdf, Erişim Tarihi: 28.08.2027; Mustafa Sıtkı Bilgin, "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Diplomasisi (1923-1930)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XX, Kasım 2004, s. 816.

Bu antlaşma ile kurulan siyasi bağların kuvvetlenmesi yönünde 6 Mart 1929 tarihinde Tarafsızlık, Uzlaştırma, Yargısal Çözüm ve Hakemlik Antlaşması yapılmıştır.⁸

Türkiye ile Bulgaristan arasında siyasi antlaşmalar yapılırken Balkanlarda kalıcı barışın sağlanması için Yunanistan eski Başbakanı Aleksander Papanastasiu tarafından Balkan Birliği kurulması fikri ortaya atılmıştır. Bu fikri gerçeğe dönüştürebilmek amacıyla Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk ve Bulgaristan'ın içerisinde bulunduğu ülkeler arasında Balkan konferansları gerçekleştirilmiştir. 5 Ekim 1930'da başlayan görüşmeler 9 Şubat 1934 tarihine kadar sürmüş ve sonuç olarak Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya'nın birlikte hareket edeceği Balkan Antantı kurulmuştur.⁹ Bu geçen 4 yıllık süreçte Bulgaristan'ın antanta dahil edilmesi ve takip ettiği revizyonist politikadan vazgeçirebilmek için çok gayret gösterilmesine rağmen başarılı olunamamış ve Bulgaristan Antanta katılmamıştır.

1930'lu yılların başında Türkiye ve Bulgaristan arasında gelişen siyasi ilişkilerin de etkisiyle 1931 yılında Bulgaristan Başbakanı Muşanov Ankara'yı ziyaret etmiştir.¹⁰ Muşanov'un ülkesinde Türkiye lehine olumlu sözler söylemeyi sürdürmesi üzerine, 20 Eylül 1933'te Türkiye Başbakanı İsmet Paşa (İnönü) ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey Sofya'yı ziyaret etmiştir. Ziyaretin olumlu kazanımlarından biri olarak Türkiye ile Bulgaristan arasında 1929 yılında imzalanan Tarafsızlık, Uzlaştırma, Yargısal Çözüm ve Hakemlik Antlaşması'nın 1934 yılında yapılan ek protokol ile 5 yıl daha uzatılması gösterilebilir.¹¹ Bu olumlu gelişmelerin yaşandığı dönemde Bulgaristan'da iktidar değişikliği meydana gelmiş ve bu durum Türk azınlığı üzerinde baskıların arttırılması sonucunu doğurmuştur. İki ülke liderlerinin kamuoyu önünde barışçıl ve dostluğun gelişmesi adına verdiği yapıcı mesajlar sayesinde gerginleşen hava yumuşamıştır. Başbakan İsmet İnönü'nün 20 Nisan 1937 tarihinde Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile birlikte Sofya'yı ziyaret etmesi, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin yeniden normalleşme sürecine girmesine yardımcı olmuştur. Bu ziyaret ile yumuşayan siyasi atmosferin meyveleri, Bulgaristan ve Balkan Antantı üyelerinin kendi arasındaki toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini öngören 31 Temmuz 1938 tarihinde imzalanan Selanik Antlaşması ile alınmıştır.¹²

İkinci Dünya Savaşı öncesinde yumuşama sürecine giren iki ülke ilişkileri, savaş yıllarında Bulgaristan'ın revizyonist, Türkiye'nin ise anti-revizyonist bir politika izlemesi nedeniyle sıkıntılı bir sürece girmiştir. Çalışmamızda özellikle Bulgaristan'da yaşayan Türkler nedeniyle zaman zaman kopma noktasına gelen Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin savaş döneminde nasıl bir

⁸ Antlaşmanın imzalanması sürecinde Türkiye adına İzmir milletvekili Dr. Tevfik Rüştü Aras ile Bulgaristan adına Bulgaristan'ın Ankara Orta elçisi Th. C. Pavloff görev yapmıştır. İkili arasında yapılan görüşmelerin ardından 29 madde üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Bkz; https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc007/kanuntbmmc007/kanuntbmmc00701458.pdf, Erişim Tarihi: 28.08.2017; Antlaşmanın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanması sürecinde antlaşmanın neden kabul edilmesi gerektiği komisyon raporunda açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu antlaşmanın 1925 tarihli dostluk antlaşmasının eki olduğu, iki devlet arasında doğabilecek sorunların diplomasi yoluyla çözülemediği takdirde uzlaşma veya hakem yolu ile halledilmesi yöntemlerini gösterdiği ifade edilmiştir. Bkz; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c012/tbmm03012068ss0181.pdf>, Erişim Tarihi: 28.08.2017.

⁹ Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara 2013, s. 112-116; Balkan Antantının imzalanması sürecine götüren etkenler, imza atılması sırasında ve sonrasında yaşanan olaylar için bkz; İhsan Sabri Balkaya, "Basınımıza Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye ve Bulgaristan", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XX, Kasım 2014, s. 759-783.

¹⁰ Hikmet Öksüz, "a.g.m", s. 627.

¹¹ Mehmet Gönübol-Cem Sar, *a.g.e.*, s. 112-116; Sofya'da yapılan ek protokol görüşmelerine Türkiye adına Başbakan İsmet Paşa (İnönü) ile Tevfik Rüştü Bey (Aras) ile Bulgaristan adına Başbakan ve Dışişleri Bakanı Nikola Mouchanof katılmıştır. Görüşme sonunda 6 Mart 1929 tarihinde imzalanan Bitaraflık, Uzlaşma, Adli Tevsiye ve Hakem Antlaşmalarının uzatılması konusunda antlaşmaya varılmıştır. *Resmî Gazete*, 25 Mayıs 1935, s. 5213-5214.

¹² Hikmet Öksüz, "a.g.m", s. 628; Antlaşmanın görüşülmesi sırasında Balkan Antantı üyeleri adına Yunanistan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Metaksas ile Bulgaristan adına Başbakan ve Dışişleri Bakanı Köseivanof görev almıştır. *Resmî Gazete*, 12 Kanunusani 1939, s. 1103.

seyir izlediği, taban tabana birbirine zıt olan yönelimlerine ek olarak, müttefik ve mihver devletlerinin her iki ülkeyi de savaşa sokma gayretlerinin ve buna bağlı olarak gelişen iç siyasetlerinin iki ülke ilişkilerine nasıl yansdığı irdelenecektir.

1. Taraflı Ama Savaşmayan Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı Boyunca İzlediği Siyaset

Türkiye Cumhuriyeti, 1923-1938 yılları arasında, devletin kurucusu ve Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün yurtta sulh, cihanda sulh politikasını takip etmiştir. Bu bağlamda komşu devletlerle Balkan Antantı, Sadabat Paktı gibi antlaşmalar yaparak iş birliği ve sınır güvenliğini sağlamıştır. Atatürk'ün vefat etmesi akabinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de bu barışçı politikayı devam ettirdiği görülmektedir. Bu dönemde Türk devlet adamları tutarlı bir dış politika takip etmişler, ülkelerine savaşın sıçramaması için azami çaba sarf etmişlerdir. Nitekim savaşın başlamasına kısa süre kala Londra Büyükelçiliğine atanması üzerine Fethi Okyar'a İsmet İnönü tarafından “Savaş çıktığı takdirde Türkiye tarafsız kalacaktır. Ancak bir saldırıya uğradığı zaman Türkiye kendini savunacaktır” şeklinde bir direktif verilmiştir.¹³ Bu direktif Türkiye'nin savaş sonuna kadar takip ettiği politikanın özünü teşkil etmektedir. Bu politika çerçevesinde Başbakan Refik Saydam da Türk Hükümeti'nin büyük, küçük bütün devletlerle aynı samimiyet ve dürüstlük ile dostane münasebetlerini devam ettireceğini ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin tarafsızlık siyasetini takip edeceğini ve barışın sağlanmasına çalışacaklarını da sıklıkla vurgulamıştır¹⁴.

Türkiye Cumhuriyeti liderleri barışa yönelik söylemler dile getirmesinin yanı sıra savaşa katılan devletlerle de antlaşmalar yapmış ayrıca dostluk ve tarafsızlığını koruyacağını garanti ederek devletlerin güvenini sağlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti, İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939 tarihinde Karşılıklı Yardım Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre; 1) Avrupa Devleti'nin saldırısı karşısında gerçekleşecek olan anlaşmazlıkta Fransa ve İngiltere, Türkiye ile iş birliği yapacak ve gereken yardımda bulunacak. 2) Bir Avrupa Devleti'nin Fransa ve İngiltere'yi ilgilendirecek şekilde Akdeniz'de harbe sebep olacak şekilde saldırıda bulunması halinde Türkiye, Fransa ve İngiltere ile iş birliği yapacak ve gereken yardımda bulunacak. 3) Bir Avrupa Devleti'nin Türkiye'yi ilgilendirecek şekilde Akdeniz'de savaşa sebep olabilecek bir saldırıda bulunursa Fransa ve İngiltere, Türkiye ile iş birliği yapacak ve gereken yardımda bulunacaktır. Antlaşmanın yanı sıra Türkiye'nin silah ve çeşitli askeri malzemeyi temin edebilmesi için 25.000.000 liralık İngiliz-Fransız kredisi açılmasına karar verilmiştir.¹⁵

Savaşın aktörlerinden Sovyet Rusya ile de Türkiye arasında iyi ilişkilerin güçlendirilmesi adına karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Ziyaretlerden ilki Sovyetler Birliği Dışişleri Komiser yardımcısı Potemkin tarafından gerçekleştirilmiştir. Potemkin 28 Nisan-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında Ankara'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Refik Saydam ve Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile görüşmelerde bulunmuştur. Ziyaret sonucunda Türk ve Rus yetkililer uluslararası durum ve ortak menfaatler karşısında birbirlerine güvence vermiştir.¹⁶ Potemkin'in ziyareti sonrasında Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu da Sovyet Rusya'da birtakım görüşmeler yapmıştır. Saraçoğlu Potemkin'in Ankara ziyaretinin olumlu hava içinde gerçekleşmesi sonrasında Pera Palas Otelinde basın mensuplarına; Sovyet heyeti ile görüşmelerin gayet samimi bir hava içinde geçtiğini ve ziyaretinin her iki millet arasında eskiden beri var olan dostluğun bir kat daha artmasına vesile olduğunu söylemiştir. Konuşmasının devamında Moskova'dan iyi intibalarla ayrıldığını ve bu ziyaretin birçok dostluk tezahürlerine faydalı olduğunu dile

¹³ Tefrik Rüstü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul 2010, s. 186.

¹⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 6. Dönem, 1. Cilt, 2. Birleşim, Tarih: 10.04.1939, s. 21.

¹⁵ Altemur Kılıç, *Türkiye ve Dünya*, Akasya Kitap, Ankara 2010, s. 120. Antlaşma saat 18.30'da Dışişleri Bakanlığında Başbakan Refik Saydam, Fransız Büyükelçisi B. Rene Massigli ve Büyük Britanya Büyükelçisi Sir Hayes Knatchbull Hugessen arasında imzalanmıştır. Bkz; *Akşam*, 20 Teşrinievvel 1939, s. 1.

¹⁶ *Yeni Sabah*, 7 Mayıs 1939, s. 1, 3.

getirmiştir.¹⁷ İki ülke yetkililerinin savaş ortamında yaptıkları görüşmeler dostluğa katkıda bulunmuş ve birbirlerine olan güvenlerin artırmıştır.

Mihver devletlerinin lideri Almanya ile de Türkiye arasında sınır güvenliği konusunda 18 Haziran 1941 tarihinde 3 maddeden oluşan Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. İki ülkenin birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı duymasını ve ortak menfaatlerde iş birliğini hedefleyen antlaşmanın maddeleri şu şekildedir: 1) Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Reich'i, topraklarının emniyet ve güvenliğinin karşılıklı olarak doğrudan doğruya bir diğeri aleyhine yönelik her türlü harekattan sakınmayı taahhüt etmiştir. 2) Türkiye Cumhuriyeti ve Alman Reich'in ortak menfaatlerini ilgilendiren bütün meselelerde, bunların çözümü için iş birliğini temin etmek üzere aralarında dostane temasta bulunmayı taahhüt etmiştir. 3) İmza günü yürürlüğe girecek olan bu antlaşma 10 sene geçerlidir. Taraflar antlaşmanın uzatılması konusunu zamanı geldiğinde aralarında kararlaştıracaktır.¹⁸ Antlaşma sonrasında İsmet İnönü ile Adolf Hitler, Şükrü Saraçoğlu ile Von Ribbentrop¹⁹ birbirlerine telgraflar göndermiştir. Telgraflardan anlaşılacağı üzere iki ülke yetkilileri antlaşmadan oldukça memnun olmuş, ülkeler arasındaki güven ve dostluğun pekiştiği dile getirilmiştir. Ancak Türkiye'nin bu tavrından rahatsız olan ABD öncülüğündeki müttefik devletleri²⁰ Türkiye'ye baskı yaparak savaşa kendi saflarında sokmaya çalışmıştır. İngiltere ve Sovyetler Birliği bu yolu tercih ederek Türkiye'yi herhangi bir tehlike karşısında uyarılmış ancak diğer taraftan da destek olacaklarını bildirerek takip ettikleri siyaseti takdirle karşıladıklarını ifade etmiştir. Türkiye görüldüğü üzere tarafsızlık siyasetini antlaşmalarla güçlendirmiş ve sınırlarını olabilecek saldırı ihtimaline karşı koruma altına almıştır.

Bu gelişmelere rağmen Türkiye Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, topraklarını savaşın dışında tutmak için bütün dikkat ve gayreti sarf ettiklerini ifade etmiştir. Ayrıca her ihtimale karşı orduyu hazır ve kuvvetli tutup büyük bir varlık olarak yaşamaya devam edeceklerini söylemiştir.²¹ Saraçoğlu'nun bu söylemi Türkiye'nin barışçıl politikayı kararlı bir şekilde sürdüreceğini aynı

¹⁷ *Akşam*, 21 Teşrinievvel 1939, s. 1,10.

¹⁸ *Aydın Tarihi*, Haziran 1941, No: 91, s. 68-69.

¹⁹ İsmet İnönü, Adolf Hitler'e 18 Haziran 1941 tarihinde gönderdiği telgrafta; Türkiye ile Almanya arasında samimi ve hakiki bir dostluğu tamir eden antlaşmanın imzalanması dolayısıyla memnuniyet duyduğunu bildirmiştir. Adolf Hitler de 19 Haziran 1941 tarihinde gönderdiği cevap telgrafta; İki ülke arasında samimi dostluğu teyit eden Alman-Türk antlaşmasının imzalanmasından dolayı memnuniyet duyduğunu ve Hitler, İnönü'nün iki ülke arasında itimad devresine girildiği sözlerine katıldığını belirtmiştir. Şükrü Saraçoğlu ile Van Ribbentrop arasında da telgrafların gerçekleştirilmiştir. Şükrü Saraçoğlu, Ribbentrop'a gönderdiği telgrafta; İki ülke ve millet arasında samimi dostluğu ve tam karşılıklı itimadı resmen teyit eden Türk-Alman antlaşmasını Von Papen ile imzalamış olmakla bahtiyar olduğunu ifade etmiştir. Von Ribbentrop cevap olarak Şükrü Saraçoğlu'na gönderdiği telgrafta; bu antlaşma sayesinde, iki ülke milletleri arasındaki dostluk ve karşılıklı tam itimadın mühürlenmiş olduğuna inandığını belirtmiştir. Bkz. *Aydın Tarihi*, Haziran 1941, No: 91, s. 71-72.

²⁰ Türkiye'nin tarafsızlığını sürdürme politikasından rahatsız olan ve Türkiye'yi savaşa sokmak için gayrette bulunan İngiltere ve Sovyetler Birliği, Türkiye Dışişleri Bakanlığına notalar vermiştir. Bu notalar Majeste Kralın Dışişleri Bakanı ve hem de İngiltere Büyükelçisi M. Hugessen tarafından 10 Ağustos 1941 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na iki nota verilmiştir. M. Hugessen'in verdiği birinci notada; Birleşik Krallık Hükümeti'nin Montreux sözleşmesine bağlı olduğunu ve Boğazlar hakkında herhangi saldırı amacı ve düşüncesi bulunmadığını, Birleşik Krallık Hükümeti ve Sovyet Hükümeti'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün korunması konusunda aynı fikirde olduklarını, Krallık Hükümeti ve Sovyet Hükümeti'nin savaşa katılmamak konusundaki tavrını takdir ettiklerini ve Türkiye'nin bir Avrupalı devlet tarafından saldırıya uğraması haline her türlü yardımı yapacaklarını ifade etmiştir. M. Hugessen'in verdiği ikinci notada ise, bugünkü nota ile Birleşik Krallık Hükümeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümeti'nin beyanat metnini Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na vermekle birlikte Birleşik Krallık'ın bu konuda 19 İkteşrin 1939 tarihli Türk-İngiliz Antlaşması'nın birinci maddesinde Türkiye'ye karşı ifade edilen taahhüdün sadece tekrarı olarak kabul edildiğini belirtmiştir. İngiltere'den sonra Sovyetler Birliği Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na verdiği notada, Montreux sözleşmesini bağlılığını kabul ederek Boğazlar hakkında hiçbir saldırı amacı ve niyetinde olmadığını açıklamıştır. Notada; Sovyet Hükümeti ve Birleşik Krallık Hükümeti'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün korunması konusunda ve Türkiye'ye bir Avrupalı devlet tarafından saldırıya uğraması halinde her türlü yardımı yapmaya hazır bulduklarından bahsedilmiştir. *Aydın Tarihi*, Ağustos 1941, No: 93, s. 40-41.

²¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 6. Dönem, 27. Cilt, 77. Birleşim, Tarih: 05.08.1942, s. 21.

zamanda da topraklarına karşı herhangi bir saldırı ihtimali olması durumunda ordunun hazır olduğunu belirtmesi ise savaşılan ülkelere verilen ciddi bir mesaj olarak algılanmıştır. Fakat Türkiye'nin Balkan ve Ortadoğu coğrafyasındaki stratejik öneminden dolayı müttefik devletler Türkiye'yi kendi saflarında savaşa dâhil etme çabasından hiçbir zaman vazgeçmemiştir.

Bu girişimlerden ilki İngiltere Başbakanı M. Churchill'in Türkiye'ye gelerek Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Adana'da görüşmesi olmuştur. Tarihe Adana Mülakatı diye geçen görüşmelere Türkiye ve İngiltere²² devletleri kalabalık ve güçlü bir heyetle katılmıştır. Görüşme sırasında iki ülke temsilcileri gelinen noktayı değerlendirmiş, Türkiye'nin dürüst politikası takdir edilmiş, tam bir anlayış ve iş birliği içinde olacaklarına dair birbirlerine teminat vermiştir. Ayrıca Türkiye'nin güvenliğini sağlayabilmek için İngiltere askeri yardıma bulunmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Görüşme, olumlu havada geçtiği için bu durum somut olarak resmi bir tebliğ şeklinde yayınlanarak ilan edilmiştir. Tebliğde; Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki dostluk ve karşılıklı anlayış bağlarının karşılıklı konuşmalarla güçlendiği, Türk devlet adamlarının buhranlı seneler esnasında güdülen Türk dış politikasını izah etmeleri sonucunda Churchill, Majeste Kral Hükümeti'nin bu politikaya sempati duyduğunu ve anlayışla takip ettiğini söylemiştir. Savaş esnasında Türkiye'nin güvenliğini kuvvetlendirmek için malzeme yardımı yapılması konusunda anlaşıldığı ve ayrıca savaş sonunda meydana gelebilecek meseleler konusunda da görüş birliğine varıldığı açıklanarak iki ülke yetkililerinin görüşmeden memnun ayrıldığı belirtilmiştir.²³

Adana görüşmelerinin ardından bir başka görüşme Kahire'de ABD Başkanı Roosevelt ile Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü arasında yapılmıştır. Bu görüşmelere katılanlar arasında Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile ABD Dışişleri Harry Hopkins de yer almıştır. Menemencioğlu ile Eden, Moskova Konferansı'nın sonuçları üzerinde görüş alış-verişinde bulunmuştur. Görüşmede Dışişleri Bakanları, Türkiye ile İngiltere'yi ilgilendiren konularda dostluk ve ittifak zihniyeti içerisinde hareket edecekleri konusunda anlaşmıştır.²⁴ Kahire görüşmelerinin sonunda yayınlanan tebliğde;²⁵ Türkiye'nin konferansa katılmasının İngiltere ve ABD temsilcileri tarafından memnuniyetle karşılandığı, takip edilen politikaların gözden geçirilerek ortak menfaatler üzerinde durulduğu, görüşmelerin faydalı ve verimli bir şekilde bitirildiği belirtilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ise görüşmeler hakkında İngiltere ile ittifaklarının daha da güçlendiğini, ABD ve Sovyetler Birliği'nin politikalarını daha yakından tanıdıkları için faydalı bulduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan konferanstan tam bir memnuniyet içinde ayrıldıklarını da dile getirmiştir.²⁶

Tüm bu girişimlere rağmen Türkiye tarafsızlık ve barış üzerine inşa ettiği dış politikasını taviz vermeden devam ettirmeye gayret göstermiştir. Bu konu hakkında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü TBMM'de yaptığı konuşmada, Balkan milletleri arasında eski anlaşmazlıkların ortadan kalkarak sükunetli ve itimatlı bir münasebet kurulmasını kolaylaştırmaya çalışacaklarını, Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir millete karşı gizli niyeti olmadığını, milletler ailesi içinde dostluk ve iyi

²² Türk heyeti şu kişilerden oluşmuştur: Şükrü Saraçoğlu (Başbakan), Mareşal Fevzi Çakmak (Genelkurmay Başkanı), Numan Menemencioğlu (Dışişleri Bakanı), Feridun Erkin (Ortaelçi-Hariciye Vekaleti Kâtibi Umumi Muavini), General Şefik Çakmak (Genelkurmay Hava Müşaviri), Albay Fasih Kayabalı (Genelkurmay Harekât Şubesi Müdürü). İngiltere heyeti de şu isimlerden oluşmuştur: Winston Churchill (Başvekil), H. Knatchbull-Hugesse (Majeste İngiliz Kralının Büyükelçisi), A.Cadogan (Hariciye Nezareti Daimi Müsteşarı), General Alan Brooke (İmparatorluk Genelkurmay Başkanı), General Maitland Wilson (İran ve Irak'ta Başkomutan) General Sir Harold Alexander, Orta Şark Kuvvetleri Komutanı, Tümgeneral Wilfred Lindsel (Orta Şark'ta Levazım İşlerine Memur), Hava Meraşalı R.M. Drummond (Orta Şark Hava Başkomutanı Muavini Deniz Tugayı), J.G.Dundas (Akdeniz Donanması Başkomutanı Genelkurmay Başkanı). Bkz; *Aydın Tarihi*, Şubat 1943, No: 111, s. 110-111.

²³ Resmi tebliğin tam metni için bkz; *Aydın Tarihi*, Şubat 1943, No: 111, s. 110-111.

²⁴ *Aydın Tarihi*, İkinciteşrin 1943, No: 120, s. 97.

²⁵ Kahire görüşmelerinden sonra yayınlanan resmi tebliğin tam metni için bkz; *Aydın Tarihi*, Birincikanun 1943, No: 121, s. 41-42.

²⁶ *Aydın Tarihi*, Birincikanun 1943, No: 121, s. 41-42.

geçinme münasebetleri ile barış ve istikrar unsuru olarak yaşamak azminde olduğunu söylemiştir.²⁷ Ancak Türkiye, savaşın gidişatının müttefikler lehine gelişmeye başlamasından itibaren gittikçe Almanya'dan ve Alman yanlısı yöneticilerden uzaklaşmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konuda attığı adımlar şu şekilde özetlenebilir:

1) Kamuoyunda Alman taraftarlığıyla bilinen Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ocak 1944'te dolan görev süresinin uzatılmaması,

2) Musevi vatandaşlar üzerinde baskı unsuru olarak kullanılan Varlık Vergisi'nin Mart 1944'te kaldırılması ve Almanya'daki milliyetçilik hareketlerinin de etkisiyle güçlenen Türkiye'deki aşırı milliyetçi akımların yaygınlaşmasını önlemek için Mayıs 1944'te Pantürkist hareketlere karşı davalar açılması,

3) 20 Nisan 1944'te Almanya'ya yapılan krom ihracatının kesilmesi ve 26 Mayıs 1944'te Almanya'ya yapılacak stratejik malzeme sevkiyatının %50 oranında azaltılması,

4) Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun Alman yanlısı bir politika takip ettiği gerekçesiyle 15 Haziran 1944'te görevinden istifa ettirilerek yerine Hasan Saka'nın getirilmesi,²⁸

5) 2 Ağustos 1944'te Almanya ile siyasi ilişkilerin kesildiğinin açıklanmasının ardından 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya savaş ilan edilmesi.²⁹

Bu maddelerde görüldüğü üzere Türkiye tamamen müttefikler lehine kararlar almış ve bu kararların uygulanması sonucunda Almanya ile tüm bağlar kopartılmıştır. Almanya ile fiili olarak savaş yapılmamasına rağmen Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilan etmesi, aslında Türkiye'nin savaş sonrası yeniden şekillenecek dünya siyasetinde aktif rol almak istediğinin de göstergesidir.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı boyunca aldığı tutum irdelendiğinde; Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün siyasi, askeri ve sosyal alandaki tecrübelerinden dolayı ülkesinin tarafsızlığını korumuş ve savaş dışında kalmasını birinci öncelik olarak kabul ettiği görülmüştür. İnönü, başta ülke sınırlarının korunmasını temel amaç edinen tarafsızlık, güvenlik ve bölgesel iş birliğini ön planda tutarak yakın ve uzak komşularıyla antlaşmalar yapmıştır. Bu doğrultuda 19 Ekim 1939 tarihinde İngiltere ve Fransa ile Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalamıştır. Türkiye, bir diğer müttefik devletler üyesi olan Sovyetler Birliği ile de iyi ilişkilerin geliştirilmesine gayret etmiştir. İlk olarak Sovyetler Birliği Dışişleri Komiser Yardımcısı Potemkin 28 Nisan-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında Ankara'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Refik Saydam ve Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile görüşmüştür. Bu görüşmenin Türk-Sovyet ilişkilerine olumlu yansımaları üzerine Şükrü Saraçoğlu 1940 yılında Moskova ziyaretinde bulunmuştur.

Türkiye takip ettiği tarafsızlık siyaseti dolayısıyla mihver devletlerin lideri Almanya ile de sınır güvenliğini esas alan 18 Haziran 1941 tarihli Dostluk Antlaşması'nı imzalamıştır. Türkiye, tarafsızlık politikasından taviz vermeme anlayışını 1943 yılında da devam ettirmiştir. Özellikle Türkiye'yi müttefik devletler tarafında savaşa sokmak için İngiltere Başbakanı Churchill 30-31 Ocak 1943 tarihinde Cumhurbaşkanı İnönü ile Adana'da görüşmüştür. Daha sonra 4-6 Aralık 1943 tarihlerinde ABD Başkanı Roosevelt ile İnönü Kahire'de görüşme gerçekleştirmiştir. Fakat Türkiye bu diplomatik girişimlere karşın politikasından asla taviz vermemiştir. Savaşın sonuna yaklaşıldığından artık kimlerin galip kimlerin mağlup olacağı belli olmaya başlamıştır. Bu nedenle Türkiye savaşın sonuna doğru Almanya'dan uzaklaşmaya başlamıştır. Hatta 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile ilişkilerini kesmiş ve 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya savaş ilan

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 7, 14. Cilt: 14, Birleşim: 1, Tarih: 01.01.1944, s. 8.

²⁸ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Çev; Petek Demir, İstanbul 2003, s. 97-98.

²⁹ Hüseyin Avni Bıçaklı, "Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1919-1938)", *A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Ankara 1988, s. 132-133.

etmiştir. Türkiye'nin Almanya'dan uzaklaşması sürecinde ülkede Alman yanlısı denilebilecek kişiler görevlerinden alınmış, milliyetçi akımlara cephe alınarak yargılamalar yapılmıştır. Türkiye'nin yaptığı bu uygulamalar müttefik devletleri memnun etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında ABD öncülüğünde kurulacak olan kurum ve kuruluşlarda yer alabilmesinin önünü açmıştır.

2. Bulgaristan'ın "Büyük Bulgaristan" Hedefi Doğrultusunda İkinci Dünya Savaşı'na Katılması ve Savaş Boyunca İzlediği Siyaset

Bulgaristan'da II. Dünya Savaşı başlarında hükümette Başbakan Köseivanof vardı. Kendisi ve hükümetinin yöneticileri ülkesinin tarafsızlık politikasını benimsediğini sıklıkla dile getirmiştir. Bu konu hakkında *Giornila d'Italia* adlı İtalyan gazetesine vermiş olduğu demeçte de Köseivanof, Bulgaristan'ın tarafsız, barışçıl ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik bir siyaset izlediğini belirtmiştir.³⁰ Nazırlar Meclisi de toplanarak Bulgaristan'ın dış politikası ve dünya siyasetinde değişen dengeler ışığında tarafsız kalacağını açıklamıştır.³¹ Bulgaristan'ı yöneten dönemin Başbakanı ve Meclisi sıklıkla tarafsızlığını duyurmuşsa da Bulgaristan üzerindeki Almanya baskısı günden güne artmıştır. Tabi ki bu durum da siyasi buhran meydana gelmiş, Köseivanof hükümeti istifa ederek yerine Bogdan Filof Hükümeti gelmiştir.³² Bulgaristan, Filof döneminde tarafsızlıktan uzaklaşarak Almanya yanlısı bir politika takip etmeye başlamış ve bu süreçte tavrını net bir şekilde ortaya koyarak üçler paktına³³ katılmıştır. Filof, Bulgaristan'ın pakta katılmasının ardından yaptığı açıklamada; Bulgaristan'ın dış siyasetinin daima Bulgar milletinin komşuları ile barış halinde yaşamak ve bu memleketlerle iyi münasebeti devam ettirmek arzusundan doğduğunu ve komşuları ile yapılan dostluk antlaşmalarına sadık kaldığını belirtmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği ile Bulgaristan'ın üçlü paktın sadık üyesi sıfatı ile gayretlerini Avrupa'da sabit bir barışa ulaşma gayretleri ile birleştirmek ümidinde olduğunu ifade etmiştir.³⁴ Açıklamadan da anlaşıldığı üzere Filof üçlü pakta girmelerini Bulgaristan'ın komşuları ile dost ve barış içinde yaşamaları temeline bağlamıştır.

Filof Sobranya'da yaptığı konuşmada da benzer hususlara değinerek mihver devletlerine olan inancını, güvenini ve zaferine bakışını ifade etmiştir. Bu bağlamda konuşmasında Mihver devletlerinin zaferine kesin olarak inandıklarını "Bu devletlerin zaferine yalnız büyük askeri üstünlüklerini her tarafta göstermiş oldukları için değil, fakat daha büyük bir adalet ve içtimai hakkaniyet ve dünya nimetlerinin daha iyi bir şekilde dağıtılması için mücadele ettikleri için inanıyoruz" diyerek açıklamıştır. Ayrıca konuşmasının devamında Bulgaristan'ın daima büyük bir azim ve derin bir kanaatle hedef tuttuğu daha büyük bir refahı temin edecek olan yeni nizam için modası geçmiş usullere karşı mücadele ettiğini, bu yüzden mihver devletlerinin zaferine inandıklarını çünkü bu devletlerin zaferinin Bulgaristan'ın zaferi olduğunun üzerinde durmuştur.³⁵ Sonuç olarak Bulgaristan üçlü pakta dâhil olarak bir anlamda ABD ve İngiltere'ye de savaş ilan etmiştir. Filof bu durumu açıklarken "Bulgaristan üçlü pakta imza ederken giriştiği taahhütleri yerine getirmek için harbe girmiştir"³⁶ ifadesini kullanmıştır.

³⁰ *Cumhuriyet*, 15 Birincikanun 1939, s. 3.

³¹ *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1939, s. 5.

³² *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1940, s. 1.

³³ Paktın imzalanmasında Alman Dışişleri Bakanı Fon Ribbentrop, İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Ciano, Japon büyükelçisi Oşima, Macaristan'ın Berlin Sztojaj, Romanya maslahatgüzarı, Brabetzianos, Slovakya elçisi Cermen ile Bulgar Başbakanı Filof yer almıştır. *Ayın Tarihi*, Mart 1941, No: 88, s. 217-218; Filof Viyana'da Bulgaristan'ın üçlü pakta girme sebepleri hakkında Bulgar gazetecilere verdiği demeçte; Bulgaristan'ın üçlü pakta, Avrupa'da adil ve devamlı yeni bir nizamı sağlamak için sulh vasıtası olarak gördüğünü, üçlü pakta girmekle komşu ülkelerle imzalanan dostluk antlaşmalarını ihlal etmediklerini ve Rusya ile ananevi dostluk siyasetine devam edeceklerini, Bulgaristan'ın üçlü pakta katılmasının Bulgar milletinin menfaatlerine uygun olduğunu ve Bulgaristan'ın geleceği bakımından önemli olduğu şeklinde izah etmiştir. *Vatan*, 3 Mart 1941, s. 5.

³⁴ *Ayın Tarihi*, Mart 1941, No: 88, s. 217-218.

³⁵ *Ayın Tarihi*, Son Teşrin 1941, No: 96, s. 296-299.

³⁶ *Cumhuriyet*, 14 Birincikanun 1941, s. 1; Bulgaristan'ın müttefik devletlere savaş ilan etmesinin ardından ABD Başkanı M. Roosevelt ABD senatosuna Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'ya savaş ilan edilmesini isteyen mesaj

ABD ve İngiltere'ye savaş ilan etmesini başka bir konuşmasında; bu kararı vermekle Bulgaristan'ın, yalnız vazifesini yapmış olmadığını aynı zamanda Avrupa dayanışması lehinde hareket ettiğini ve Bulgar milletinin Avrupa'da yeni düzenin kurulmasına yardım etmeye kararlı olduğu şeklinde açıklamıştır.³⁷ Filof bu kararı almakla kurulacak olan yeni düzende rol almayı hedeflediklerini ve kendilerinin Almanya yanında savaşa katılmalarının haklılığını savunmuştur.

Bulgaristan'ın üçlü pakta girmesi Türk basınında geniş yer bulmuş ve önde gelen yazarlardan Falih Rıfki Atay, Necmeddin Sadak, Asım Us tarafından değerlendirilmiştir. Falih Rıfki Atay 2 Mart 1941 tarihli Ulus gazetesindeki köşesinde; Bulgaristan'ın üçlü pakta katılmakla savaşa girmediğini ancak tarafsızlıktan ayrıldığını ve geleceğini mihver devletlerinin zaferine bağladığını ifade etmiştir. Bulgaristan ve Türkiye'nin yayınladıkları deklarasyon ile iki ülkenin dostluk ve güven bağlarını devam ettirdiğinden bahsetmiştir. Ayrıca bu deklarasyonun; Bulgaristan'ın komşuları ile anlaşmazlıklarını asla kuvvet kullanarak çözmek niyetinde olmadığını gösterdiğine dikkat çekmiştir. Necmeddin Sadak 2 Mart 1941 tarihli Akşam gazetesindeki yazısında; Türkiye ile Bulgaristan arasındaki Balkanlarda barışı devam ettirmek için imzalanan beyanname üzerinde durarak iki devletin, Balkanlarda her türlü saldırıdan korunmayı, siyasetlerinin değişmez temeli olarak ilan ettiğini bu yüzden Bulgaristan'ın bu barışı bozacak karşı bir harekete girişmesinin garip olacağını vurgulamıştır. Asım Us, 2 Mart 1941 tarihli Vakıf gazetesindeki makalesinde; Bulgaristan'ın 10 gün önce Ankara'da Türkiye ile saldırmazlık antlaşması yapmasına rağmen kısa bir süre sonra Almanya, İtalya, Japonya elçileri ile üçlü pakta katılmasının her tarafta hayret uyandırdığını söylemiştir.³⁸ Yazarların görüşlerinde de görüldüğü üzere Türk basını ağırlıklı olarak 1941 tarihli Türk-Bulgar deklarasyonuna atıfta bulunarak Bulgaristan'ın üçlü pakta katılması karşısında şaşkınlık içerisinde kaldıklarını ifade etmiştir.

Bulgaristan üçlü paktın Türkiye'deki yansımalarına ve yaşadığı hükümet buhranlarına rağmen mihver devletlerinin zaferine olan inancından bir an olsun geri adım atmamıştır. Bu yüzden İçişleri Bakanı M. Garbovski Plevne'de yaptığı konuşmada ısrarlı bir şekilde aldıkları kararı savunmuştur. Garbovski konuşmasında; Bulgaristan için takip edilecek tek yolun mihver devletleri yanında yürümek olduğunu ve mihver devletlerinin zaferinin aynı zamanda Bulgaristan'ın zaferi olacağını vurgulamıştır.³⁹ Bulgaristan'da kısa bir süre sonra hükümet değişikliği yaşanmış ve iktidara Filof'un yerine M. Bojilof gelmiştir. Yeni gelen hükümet de dış politikada Almanya'ya olan bağlılığından sapmadan müttefik devletlerle samimi iş birliğini devam ettireceklerini ve tarafsız devletlerle ortak menfaatler çerçevesinde siyasetlerini sürdüreceklerini açıklamıştır.⁴⁰

Bu açıklamalar ve kararlı dış politikaya rağmen ümit bağlanılan Almanya'nın günden güne savaşı kaybedeceğinin belirginleşmesi ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan üzerindeki baskılarını arttırmasına yol açmıştır. Adı geçen ülkeler gerek notalar⁴¹ gerekse sulha

göndermiştir. Roosevelt mesajında; Bulgaristan ve Romanya Hükümetlerinin Birleşik Devletlere harp ilan ettiğini ancak bu üç hükümetinin aldıkları kararın kendi kararları olmadığını bu düşüncenin arkasında Hitler'in olduğunu söylemiştir. Bu üç ülkenin müttefik milletlere karşı yapılan askeri faaliyetlere katıldığını ve bu faaliyetlerin sahasını genişletmek amacıyla olduğunu ifade ederek Amerika Birleşik Devletleri ile Bulgaristan, Macaristan ve Romanya arasında savaş halinin tanınmasını kongreden istediğini belirtmiştir. Başkanın bu mesajı sonrasında ABD senatosu Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'a savaş ilan edilmesi kararını kabul etmiştir. *Ayın Tarihi*, No: 103, Haziran 1942, s. 228-229.

³⁷ *Vatan*, 3 Mart 1941, s. 5.

³⁸ *Ayın Tarihi*, Mart 1941, No: 88, s. 221-224.

³⁹ *Ayın Tarihi*, Şubat 1943, No: 111, s. 262.

⁴⁰ *Ayın Tarihi*, Eylül 1943, No: 118, s. 282-283.

⁴¹ Bulgaristan'daki Bojilof hükümeti Almanyanın politikasını devam ettirdiği 1943 yılı içerisinde bir yandan da ülke içinde Sovyetler Birliği ideolojik faaliyetler yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu faaliyetin doğal sonucu olarak toplumda mihverin savaşı kaybedeceği algısı kuvvetlenmeye başlamıştır. Sovyetler var olan durumdan faydalanarak Bulgaristan'ın Moskova elçisi M. Stamenov'a diplomatik bir baskı unsuru olması adına 5 Eylül 1943 günü nota

davet beyannameleri⁴² ile Bulgaristan üzerinde yoğun şekilde propaganda yaparak müttefiklerden yana siyaset takip etmesini istemiştir. Bulgaristan bir süre bu baskılara direnmeye çalıştıysa da başarılı olamamış, kendi şartlarını ortaya koymuştur.⁴³ Ancak bu şartlar kabul edilirse müttefik devletler lehine siyaset takip edeceğini Sovyetler Birliği ve ABD'ye bildirmiştir. Sonuç olarak sunulan şartlar gündeme gelmemiş, Bulgaristan'ın Almanya ile tüm ilişkilerini kesmesi istenen barış şartları⁴⁴ Bulgaristan tarafından kabul edilerek resmi beyanname şeklinde tüm dünya devletlerine duyurulmuştur.⁴⁵

Almanya öncülüğündeki mihver devletlerine karşı Bulgaristan'da Sovyet propagandasının da etkisiyle sert tedbirler alınmaya başlanmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nda Alman yanlısı politika takip ederek ülkelerini yıkıma götüren politikacı ve askeri yetkililer üzerinde vatana ihanetten dolayı soruşturmalar açılmaya başlanmıştır. Bojilof'un ardından iktidara gelen Simon Gheorgief derhal halk mahkemeleri kurdurarak yargılamaların başlatılmasını sağlamıştır. Uzun süren yargılamaların sonunda hapis cezasından ölüm cezasına kadar değişen cezalar verilerek bir nevi eski yönetimde görev alanların yaptıkları hataların bedeli ödetilmiştir.⁴⁶ Halk mahkemelerinin verdiği karara göre; 3 naip (Kyril, Filof, Mihov), 2 başbakan (Bogilov, Bagrianof), 17 bakan, müşavirler (Zevos, Pomenov, Hançiev, Postev, Ruev, Joçev, Druçev) ile 67 parlamento üyesi ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu karardan başka Başbakan Moraviev, bakanlardan Arnavudov, Rufev ve Vergimunev, müşavirlerden Morfof ve Balan ise bütün mallarına el konularak ebedi kürek cezasına mahkûm edilmiştir. Mahkemede yargılananların bir bölümünün mallarına el konulmuş, Muşanov, Duçev, Burov'a 1 sene ceza verilmiş, Girginof, Boris Pavlof, Hristo Popof ve Prof. Daskalof'a ise 1 sene ceza verilmiş ancak bu ceza ertelenmiştir. Ayrıca Hristo Vasilev ve Savof'a 15 sene ceza, ağır hizmet ile kürek cezası

vermiştir. Notanın içeriğinde Sovyetler Birliği, Bulgaristan'ı savaşın başından beri Almanya'nın yanında yer aldığını belirttikten sonra artık bu duruma son vererek Almanya ile ilişkisini kesmesini istemiştir. Eğer Bulgaristan, Almanya ile ilişkilerini devam ettirirse Sovyetler Birliği bütün ilişkisini keserek Bulgaristan'a savaş ilan edeceğini açıkça ifade etmiştir. *Ayin Tarihi*, Eylül 1944, No: 130, s. 268; *Akşam*, 6 Eylül 1944, s. 1. Sovyet Rusya'nın ardından Amerika ile İngiltere de Bulgaristan'ın Ankara murahhası M. Muşanof'a bir nota vermiştir. ABD ve İngiltere'nin, Bulgaristan'ın tarafsızlık siyasetini kabul etmediğini belirttiği notanın öne çıkan konuları şunlar olmuştur: 1) Bulgar topraklarının tarafsızlığı kabul edilmemekte, bilakis bu toprakların Almanya'ya karşı askerî harekâtın devamı için müttefiklerin emrine verilmesi lazımdır. 2) Ancak Bulgar orduları müttefiklerle mutabık kalarak derhal Yugoslavya'da ve Yunanistan'da düşmana karşı askerî harekâta başladıkları takdirledir ki Bulgaristan'ın askeri işgal altına alınmasının önüne geçilebilir. 3) Bütün limanlar ve tayyare meydanları derhal müttefiklerin emrine verilmelidir. *Akşam*, 30 Ağustos 1944, s. 1.

⁴² Bu beyanname harbin sonlarına doğru 1944 yılında ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından mihver yanlısı siyaset izleyen ve umudunu Almanya'nın zaferine bağlayan içlerinde Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Finlandiya devletlerine ilan edilmiştir. Beyannameye şu önemli noktalar üzerinde durulmuştur: 1) Mihver ortakları olan Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Finlandiya Nazilerin ezici bir bozguna uğrayacaklarından emin bulunmalarına ve harpten çıkmak arzu etmelerine rağmen şimdi takip ettikleri siyaset ve hareket tarzı ile Alman harp makinesini kuvvetlendirmeğe bilfiil yardım etmektedirler. 2) Bu miktar harpten çekilmek, Almanya ile iş birliği yapmaktan vazgeçmek, mümkün olan bütün vasıtalarla Nazizm kuvvetlerine mukavemet etmek sureti ile Avrupa harbinin kısıtlanmak ve Müttefikleri zaferine yardım etmek imkânlarına henüz malik bulunuyorlar. 3) Nazi Almanyası ile yan yana harbe iştirak etmiş olan milletler Almanya ile iş birliğini ne kadar ileri götürürlerse netice onlar için o kadar felaketli ve kendilerine tahmil edilecek şartlar o nispette ağır olacaktır. 4) Bu milletler müttefiklerin zaferine karşı koyan şimdiki ümitsiz ve felaketli siyasetlerinde ısrar etmek niyetinde değilseler şimdiden, henüz vakti geçmeden kaçınılmaz müttefik zaferine yardım etmek kararını vermelidirler. *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1944, s. 1, 3.

⁴³ Bu şartlar şöyledir: 1) Bulgar azınlığının hukuku muhafaza edilmek şart ile, Yugoslavya'da bir federal Makedonya teşkili, 2) Ege denizi üzerinde Bulgaristan'a bir koridor verilmek şart ile Yunan Trakya'sının Yunanistan'ı iadesi. Bkz; *Akşam*, 22 Ağustos 1944, s. 1.

⁴⁴ Bulgar Hükümeti; Sovyetler Birliği, Birleşik Amerika ve Birleşik Krallık hükümetleri tarafından 11 İlkteşrinde koşulan şartları kabul etmiştir. Nazırlar Meclisi Başkanı Kilon Georgiev tarafından yapılan açıklamada; Nazırlar Meclisi adına Bulgar Hükümeti'nin müttefik hükümetlere verilen kararı kabul edeceğini açıklamıştır. *Akşam*, 13 Teşrinievvel 1944, s. 1.

⁴⁵ Resmi beyanname için bkz; *Akşam*, 29 Ağustos 1944, s. 1; Antlaşma 19 madde olarak imzalanmış ve İngilizce, Rusça, Fransızca ve Bulgarca olarak dört dilde kaleme alınmıştır. *Akşam*, 30 Teşrinievvel 1944, s. 2.

⁴⁶ *Akşam*, 6 Teşrinievvel 1944, s. 2.

verilmiştir.⁴⁷ Mahkemenin verdiği kesin kararlar sonucunda 3 naip, 24 bakan, 67 milletvekili idam edilmiştir. İdam kararlarından özellikle Kiril, Filof ve Miof'un idam edilmesi Moskova'da memnurlukla karşılanmıştır.⁴⁸

Bulgaristan'ın II. Dünya Savaşı süresince aldığı tutum genel olarak değerlendirildiğinde; Bulgaristan'ın Köseivanof döneminde tarafsızlık politikasını benimsediği, Filof döneminde mihver devletlerinden yana tavır alarak 1941 tarihinde üçlü pakta katıldığı görülmüştür. Bulgaristan'ın tarafını açıkladıktan sonra müttefik devletler ve ağırlıklı olarak Sovyet baskısının giderek Bulgaristan üzerinde artması sonucunda 1944 yılında Bulgaristan, Almanya ile ilişkilerini kesmek zorunda kalmıştır. Bulgaristan'da Sovyetlerin siyasi ağırlığının giderek güçlenmesi neticesinde 1944 yılında Bulgaristan mahkemelerinde Alman yanlısı siyaset takip eden siyasetçiler yargılanmıştır. Bu yargılamalar sonunda birçok eski başbakan, bakan, milletvekili hapse mahkûm edilmiş ve hatta en ağır ceza olarak kabul edilen idam cezalarıyla cezalandırılmıştır. Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında; Bulgaristan'da Sovyetlerin belirgin bir şekilde gücünü arttırması neticesinde komünist idarelerin iktidara geleceği yeni bir döneme kapı aralanmıştır. Nitekim Türk-Bulgar ilişkilerinin de bu yaşanan değişimlerden ciddi şekilde etkilenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

3. İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye-Bulgaristan İlişkilerine Yansımaları

Türkiye ile Bulgaristan ilişkilerinde, iki ülke siyasetçilerinin karşılıklı ziyaretleri ile bu ziyaretler sırasında kamuoyuna verilen beyanatlar siyasi ilişkilerde izlenecek yol açısından önemli bir yer tutmuştur. Bu ziyaretlerden birisi de II. Dünya Savaşı'nın başlamasına yakın bir dönemde Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Köseivanof tarafından gerçekleştirilmiştir. Günler öncesinden belli olan 15-22 Mart 1939 tarihleri arasındaki ziyaret, programa⁴⁹ bağlı olarak ilerlemiştir. Köseivanof⁵⁰ ve beraberindeki heyet⁵¹ 15 Mart akşamı İstanbul'a geldiğinde sığağı sığağına duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir. Köseivanof konuşmasında; komşu ve dost Türkiye'de bulunmaktan, Cumhuriyetin liderleri ile görüşeceğinden ve Milli Şef İsmet İnönü ve Türk milletine karşı Bulgaristan'ın beslemekte olduğu derin saygılarını ulaştıracağından memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Konuşmasının devamında Türk topraklarına ayak bastıkları andan itibaren kendilerine gösterilen dikkat, hükümet tarafından söylenen nazik

⁴⁷ *Akşam*, 2 Şubat 1945, s. 2; *Ayin Tarihi*, Şubat 1945, No: 135, s. 359; *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1945, s. 1, 3.

⁴⁸ *Akşam*, 3 Şubat 1945, s. 1.

⁴⁹ *Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi*, Yer No: 2/10-24, Fihrist No: 4731, Ek. 1-10; *BCA*, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 200.369.17.1.

⁵⁰ Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Georgi Köseivanof 19 İkinci Kanun 1884 tarihinde Pestera kasabasında doğmuştur. Eğitim hayatında 1905 yılında Paris'te Hukuk tahsilini bitirdikten sonra 1909'da Paris Bulgaristan Elçiliği Ticaret Ateşe Vekili olarak Dışişlerinde çalışmaya başlamıştır. Köseivanof 1910 senesinde Dışişleri Bakanlığı'nda, 1912 yılında Roma Elçiliği'nde ateşe ve 1913-1914 yıllarında elçilik kâtibi olarak İstanbul'da görev yapmıştır. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı'nda başkatipliği, 1918 yılında Paris Elçiliği başkatipliği, 1924 yılında Dışişleri Bakanlığı Şehbenderlik ve İktisat Müdürlüğüne tayin edilmiştir. Dışişlerinde çalışmaya devam ederek 1925 yılında Bükreş Maslahatgüzarı, 1927 yılında Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müdürlüğü'nde çalışmış, 1929 yılında Atina, 1931 yılında Bükreş ve 1932 yılında Belgrad Elçisi olarak görev yapmıştır. Kral Boris tarafından 1934 yılında Saray Bakanlığı'na tayin edilmiş, 1935 yılında Toşef Kabinesinde Dışişleri Bakanı olmuş, 1936 yılında Başbakan olarak ilk kabinesini kurmuş, 1936 yılında ikinci kabinesini kurduktan sonra Başbakanlığın yanı sıra Dışişleri Bakanlığı görevini de üstlenmiştir. *Akşam*, 16 Mart 1939, s. 13.

⁵¹ Bulgaristan heyeti içerisinde; G. Köseivanof (Bulgaristan Bakanı ve Dışişleri Bakanı), Bayan Köseivanof (Başbakanın eşi), Melle Peef (Başbakan'ın kızı), M. Peef (Başbakan'ın oğlu ve özel kalem müdürü), M. Altinof (Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Direktörü), M. Kolçef (Demir Yolları Genel Direktörü), M. Belinof (Protokol Şefi), M. Serafimof (Matbuat Direktörü), M. Tchopof (Elçilik müsteşarı), Şevki Berker (Sofya elçisi), Bayan Berker (Elçinin eşi), M. Stefan Taneff (Utro gazetesinin başyazarı), M. Vineslav Protitch (Dnes gazetesini direktörü), M. Cgristo D. Barzitzoff (Mir gazetesinin başyazarı), M. Kosta Koupenkoff (Zora gazetesinin siyasi yazarı), M. Boris Dimitroff (Bulgaristan telgraf ajansından direktör), M. Bojidar Karastoyanoff (Foto Muhabiri), M. Christoff (Foto muhabiri), Fikret Özdoğancı (Dışişleri Bakanlığında Mihmandar), Bayan Özdoğancı (Mihmandar), Yümnü Sedes (Mihmandar) yer almıştır. *Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi*, Yer No: 2/10-24, Fihrist No: 4731.

söylemler ve İstanbul'da yapılan coşkulu kabulden dolayı minnet ve şükranlarını beyan etmiştir. Konuşmasının sonunda Atatürk'ün ihya ettiği ve Avrupa medeniyeti için güvenli bir yer haline getirdiği Ankara'ya gideceği için sevinç duyduğunu belirtmiştir.⁵²

Köseivanof'un gerçekleştirdiği ziyaretin çok fazla detaylarına girilmemekle birlikte konumuz açısından kendisinin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Refik Saydam ile yaptığı görüşmeler ve ziyaret esnasında basına vermiş olduğu demeçler ve beyanatlar üzerinden seyahat değerlendirilmiştir. Ziyaretin ilk gününde Köseivanof Ankara'daki temaslarını tamamladıktan sonra Refik Saydam tarafından kendisi adına akşam yemeği verilmiştir. Köseivanof burada Türkiye'nin siyasi, iktisadi ve kültürel anlamda çok iyi hamleler yaptığını ve Bulgaristan'ın bu gelişmeyi hayranlıkla takip ettiğini ifade etmiştir. Sözlerine devam ederek iki komşu milletin birbirleri hakkında her zaman gösterdikleri karşılıklı saygı ve riayetinin aralarındaki halisane ve sadıkane dostluk bağlarının gelişmesini kolaylaştırdığını ve dostluk paktının imzalanması ile mühürlendiğine dikkat çekmiştir. Sözlerinin sonunda Türkiye'nin dostluk paktına sadık kalarak Neuilly Antlaşması'nın getirdiği askeri sınırlamalardan vazgeçtiğini ve Bulgaristan'a askeri sahada eşitlik hakkını tanıdıkları Selanik Antlaşması'nın imzalanmasına yardımcı olduğunu söylemiştir. Böylece Türkiye'nin Bulgaristan'a yaptığı yardımlarla iki ülke dostluğunun güçlendiğine vurgu yapmıştır.⁵³

Ertesi gün de Köseivanof, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşmüş ve bu görüşmeye Başbakan Refik Saydam ile Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu da katılmıştır.⁵⁴ Bu görüşmeler sonrasında resmi bir tebliğ⁵⁵ yayınlanmış, Türk ve Bulgar devlet adamlarının kendi aralarındaki meseleler, Balkan ülkeleri ve dünya meseleleri üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Avrupa'da meydana gelen hadiseler karşısında gerek Balkan milletleri arasındaki dayanışmanın gerek ülkelerin ayrı ayrı şekilde kendi siyasetlerinin kesin surette bağımsızlığı konusunda bu milletlerin yalnız buldukları coğrafi bölge için değil bütün Avrupa için bir sulh garantisi teşkil ettiklerine bir kere daha şahit oldukları ifade edilmiştir. Yayınlanan tebliğde; sulhun devam ettirilmesi kaygısının esas amaç olduğu ortak menfaat meselesinde de eskiden olduğu gibi görüşme kararında olan Köseivanof'un Ankara ziyareti ile Türk-Bulgar ilişkilerinin temellerinin sağlamlaşmasından dolayı sevinç duyulduğu belirtilmiştir. Köseivanof Ankara'daki temaslarını tamamladıktan sonra Türk gazetecilere; komşu ve dost Türkiye'nin hükümet merkezi Ankara'dan derin bir memnuniyet ve şükran duygusu ile ayrıldığını belirttikten sonra gerek Cumhurbaşkanı İsmet İnönü gerek Başbakan Refik Saydam olmak üzere hükümet tarafından kendisine gösterilen kabulün kendisini oldukça memnun ettiğini ve iki ülke arasındaki münasebetlerin samimi ve kalbi bir dostluğun sağlam temelleri üzerine dayandığı kanaatini bir kere daha gösterdiğini söylemiştir. Konuşmasının sonunda tebliğde ilan edilen deklarasyonlar neticesinde aradaki dostluğun sürekli gelişmesi için bütün şartların mevcut olduğunu dile getirerek iki ülke arasındaki dostluğun sağlam temeller üzerine kurulu olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca Köseivanof Balkanlardaki ulusların barış içinde yaşamasını eskiden olduğu gibi ortak menfaatler karşısında ortak tavır alarak sağlanabileceğini ve bu konuda gerekli çabanın gösterileceğini ifade etmiştir.⁵⁶

Başbakan Köseivanof Ankara'dan sonra İstanbul'a gitmiş ve buradaki temaslarını tamamladıktan sonra Pera Palas Oteline geçmiştir. Otelde basın mensuplarına vermiş olduğu beyanatta Türkiye'de kendisine gösterilen karşılama ve ilgiden duyduğu memnuniyet ile Türk-Bulgar dostluğunun kuvvetlenmesinin Balkanlara olan etkisinden bahsetmiştir. Ankara'da yaptığı görüşmelere de dikkat çekerek "... Ankara'daki görüşmelerimin mevzuunu dostluk ve samimiyet teşkil etmiştir.

⁵² *Ayın Tarihi*, Mart 1939, No: 64, s. 87; *Akşam*, 17 Mart 1939, s. 8.

⁵³ *Akşam*, 18 Mart 1939, s. 8.

⁵⁴ *Akşam*, 19 Mart 1939, s. 1, 9.

⁵⁵ Resmi tebliğ için bkz. *Cumhuriyet*, 20 Mart 1939, s. 8; *Akşam*, 20 Mart 1939, s. 10; *Ayın Tarihi*, Mart 1939, No: 64, s. 89-90.

⁵⁶ *Akşam*, 20 Mart 1939, s. 10; *Ayın Tarihi*, Mart 1939, No: 64, s. 90.

Bu güzel çiçeğin solmaması için daimi surette çalışmaları..." gerektiğine vurgu yapmıştır. Bunu başarabilmek için de küçük ihtilafların asla büyütülmemesi ve Balkanların ortak yararına olacak çalışmalarda birlikte hareket etmek gerektiğini ifade etmiştir. Ziyaretler sonrasında Köseivanof ve heyeti, İstanbul'dan kalabalık bir grup eşliğinde Sofya'ya uğurlanmıştır.⁵⁷

Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Köseivanof'un Türkiye ziyareti Türk ve Bulgar basınında geniş yer bulmuştur. Türk basınından Yunus Nadi; bu ziyaretin eski Başvekil Celal Bayar'ın geçen yıl Sofya'ya gerçekleştirdiği ziyaretin iadesi olduğunu, ziyaretin iki komşu ve dost hükümet arasındaki iyi münasebetlerin bir kat daha takviyesi amacı taşıdığını belirtmiştir. Nadi, Köseivanof'un sözlerine de atıfta bulunarak yakın tarihte yanlış yürümler olduğunu, Bulgarların Türklerle eskiden beri sadece dost olacaklarını ancak bu gerçeğin yalnız Atatürk Türkiye'si zamanında biraz geç anlaşılabilirdiğinden bahsetmiştir. Bulgarların; iki komşu ülke ve milletin dostluğunun zorunluluğunun her gün artarak devam ettiğinden, bu dostluğun takdirle karşılandığını okuyucularına hatırlatmıştır. Necmeddin Sadak da, Bulgar Başbakanı Köseivanof'un bu ziyaretinin belirli bir işi konuşmak için değil, iki ülkeyi çoktan beri birbirine bağlayan ve özellikle Köseivanof'un iktidara geçmesinden sonra gittikçe artan dostluğu daha fazla kuvvetlendirmek amacına yönelildiğine dikkat çekmiştir. Sadak yazısının ilerleyen bölümünde; ziyaretten beklentilerini ifade ederek bu ziyaretin iki ülke arasında her türlü şüpheli fikirlerden uzak, temiz ve açık bir dostluk münasebetlerinin yerleşmesine katkıda bulunacağına, Türkiye'nin gizli düşüncesi ve barıştan başka amacının olmadığına vurgu yapmıştır.⁵⁸

Bulgar basınında da Stefan Taneff, dostluk ilişkilerinin ön plana çıktığı ziyaret hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Taneff yazısında; temiz ve asil niyetlerle Türklerin kalbini kazanmaya geldiklerini, iki milletin kalpleri arasındaki yolun açık ve pürüzsüz olduğunu, iki ülkeyi ayıran hiçbir meselenin mevcut olmadığını özellikle birkaç asırlık ortak hayatın ve ortak menfaatlerin iki milleti birbirine bağladığını ifade etmiştir. Taneff makalesinde ağırlıklı olarak Türk-Bulgar dostluğu üzerinde durmuş ve makalenin sonlarında Türkiye'yi terk edip Bulgaristan'a giderken temiz kalpleri götürmek niyetinde olduklarını söylemiş, iki ülkenin tarihsel bağlarına ve dostluklarına vurgu yapmıştır. Bulgaristan'da yayın yapan Dnes gazetesinde Atatürk Türkiye'si, Türk-Bulgar dostluğu ve Köseivanof'un ziyareti hakkında değerlendirmede bulunulmuştur. Makalenin başlarında Atatürk'ün Türkiye'ye katkılarından bahsedilerek Bulgarlar arasında yaşamış ve Bulgarları kendi milleti kadar yakından tanıyan büyük Türk evladının Bulgarlara beslediği sempatinin unutulmayacağından bahsedilmiştir. Özellikle Atatürk'ün Türkiye'ye miras olarak bıraktığı sayısız kıymetler arasında yer alan politik ekolün mensuplarının da Türk-Bulgar münasebetleri üzerindeki kıymetli nüfuz ve etkilerini göstereceğine dikkat çekilmiştir. Makalenin ilerleyen bölümünde Türkiye ve Bulgaristan'ın gerçek dostluk ilişkileri sayesinde antlaşmalar yaparak dostluklarının sarsılmadan devam ettiği vurgulanmıştır. Makalenin son bölümünde Türkiye'nin izlediği iç ve dış politika takdir edilerek Bulgaristan'a rehber olması gerektiğinden söz edilmiştir. Ayrıca Bulgarların barış ve sükûn içinde yaşayarak iki milletin kalkınma hareketlerinde aynı yollardan yürümleri temennisinde bulunulmuştur.⁵⁹

Köseivanof'un ziyareti sonrasında Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Numan Menemencioğlu 13 Ocak 1940 tarihinde 2 günlük ziyaret için Bulgaristan'a gitmiştir. Numan Menemencioğlu Sofya'ya ulaştığında kalabalık bir heyet⁶⁰ tarafından karşılanmıştır. Menemencioğlu, Sofya ziyareti esnasında Kral III. Boris, Başbakan Köseivanof ile Türk-Bulgar

⁵⁷ *Cumhuriyet*, 22 Mart 1939, s. 9.

⁵⁸ *Aydın Tarihi*, Mart 1939, No: 64, s. 92-94.

⁵⁹ *Aydın Tarihi*, Mart 1939, No: 64, s. 99, 101.

⁶⁰ Karşılama sırasında Kral adına başmabeynci Gruef, Başbakan ve Dışişleri Bakanı Köseivanof, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Altınof, Protokol Müdürü Belinof, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Şişmanof ve Emniyet Müdürü Taneff tarafından karşılanmıştır. Ayrıca Türkiye Elçisi Şevki Berker ile Yugoslavya, Fransa, İngiltere, Romanya elçileri ile Yunanistan maslahatgüzarı da bulunmuştur. *Aydın Tarihi*, İkincikanun 1940, No: 74, s. 239.

ilişkileri hakkında görüşmeler yapmıştır.⁶¹ Görüşme sonunda bir resmi tebliğ⁶² yayınlanarak iki ülke arasındaki 18 Ekim 1925 tarihinde imzalanan dostluk antlaşmasına vurgu yapılmış, ziyaretin Türk-Bulgar ilişkilerinin pekiştirilmesine yardımcı olduğu ve iki ülkenin takip ettiği tarafsızlık siyasetinin sulhun korunmasına katkıda bulunmasından dolayı övgüyle bahsedilmiştir. Akşam saatlerinde Menemencioğlu Türkiye'ye dönmek için istasyona gittiğinde basın mensuplarına açıklamalarda bulunmuştur. Menemencioğlu, Sofya'daki temaslarının kendisine iki ülke arasındaki münasebetlerin en sıkı dostluk çerçevesi içinde geliştiği intibasını verdiğini söylemiştir. Bununla birlikte kendisine gösterilen kabulün iki ülke arasındaki münasebetlerin alışlageldiği gibi çok samimi olduğunu da sözlerine eklemiştir. Sözlerinin sonunda Türkiye ile Bulgaristan arasında iki ülkeyi ilgilendiren bütün meseleler hakkında tam bir anlayışın mevcut olduğuna inandığını vurgulamıştır.⁶³

Menemencioğlu'nun Sofya ziyareti sebebiyle Bulgaristan Kralı III. Boris ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü arasında telgraflaşmalar⁶⁴ yaşanmıştır. İki ülke lideri, Menemencioğlu'nun ziyaretinin Türk-Bulgar dostluğuna katkıda bulunduğuna ve iki devletin hükümetleri arasındaki fikir birliğinin tam olduğuna vurgu yapmıştır. Numan Menemencioğlu Sofya ziyareti sonrası İstanbul'a döndüğünde basın mensuplarına açıklamalarda bulunmuştur. Menemencioğlu Sofya istasyonunda yaptığı beyanata benzer bir şekilde konuşma yaparak seyahatinden, Sofya'da Kral III. Boris ve Başbakan Köseivanof ile yaptığı görüşmelerden ve kendisine karşı gösterilen ilgiden memnun olduğunu ifade etmiştir. Özellikle yapılan görüşmeler sonucunda iki ülkenin konuşulan tüm meseleler üzerinde görüş birliğinde olduklarını beyan etmelerinin oldukça önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Bu görüşmelerin Balkanlarda barışın ve emniyetin sağlanıp sürdürülmesinde etkili olacağını ümit ettiğini belirtmiştir. Ayrıca ziyaretin Türkiye'ye karşı güven ve sempati duygusunu arttıracığına inandığını da sözlerine eklemiştir.⁶⁵

Numan Menemencioğlu'nun Sofya ziyareti Türk ve Bulgar basınında ilgiyle takip edilmiş, yazarlar tarafından köşelerinde değerlendirilmiş ve bu ziyaretten beklentiler dile getirilmiştir. Türk basınından Hüseyin Cahid Yalçın, Bulgaristan Başbakanı Köseivanof'un Türkiye ziyaretinin iki ülke sınırlarının karşılıklı antlaşmalar sayesinde birbirlerine olan güven duygularını pekiştirdiği üzerinde durmuştur. Numan Menemencioğlu'nun ziyaretinin de bu iyi havayı kuvvetlendireceğini vurgulamıştır.⁶⁶ Falih Rıfkı Atay da ziyaretle ilgili olarak Menemencioğlu'nun Paris ve Londra'yı ziyaret ettikten sonra Sofya'ya uğradığını belirtmiştir. Ziyaret esnasında Menemencioğlu'nun Bulgar Kralı III. Boris ve Bulgaristan Başbakanı Köseivanof tarafından kabul edildiğini ifade etmiştir. Görüşmeler sonrasında yayınlanan resmi tebliğde de vurgulandığı üzere 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması'ndan beri iki ülke arasındaki dostluk ve tarafsızlığın devam ettiğine dikkat çekmiştir. Asım Us ziyarete ilişkin olarak Menemencioğlu'nun Sofya'daki kabul tarzının Türk-Bulgar dostluğunu ve II. Dünya Savaşı karşısında Balkan ülkelerinin durumlarını yansıtmaya açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Asım Us, Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edilmesinden itibaren Türk-Bulgar ilişkilerinde her

⁶¹ *Ayın Tarihi*, İkincikanun 1940, No: 74, s.239; *Vakit*, 13 İkincikanun 1940, s. 1; *Cumhuriyet*, 14 İkincikanun 1940, s. 1.

⁶² Numan Menemencioğlu'nun Sofya'da Kral III. Boris ve Başbakan Köseivanof ile yaptığı görüşmeler sonunda yayınlanan resmi tebliğ için bkz; *Vakit*, 14 İkincikanun 1940, s. 1,3; *Ayın Tarihi*, İkincikanun 1940, No: 74, s. 239-240; *Cumhuriyet*, 14 İkincikanun 1940, s. 1.

⁶³ *Ayın Tarihi*, İkincikanun 1940, No: 74, s. 239-240; *Vakit*, 14 İkincikanun 1940, s. 1, 3; *Cumhuriyet*, 14 İkincikanun 1940, s. 1.

⁶⁴ Bulgaristan Kralı III. Boris'in Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta, Numan Menemencioğlu'nun Sofya ziyaretinin iki komşu ve dost ülke arasındaki fikir birliği, dostluk ve güveni tazelediğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Kral III. Boris'e gönderdiği cevabi telgrafta; Kral Boris'in sözlerinden memnuniyet duyduğunu ve bütün dostluğunun teminatını teyit etmekle bahtiyar olduğunu belirtmiştir. *Vakit*, 20 İkincikanun 1940, s. 1; *Ayın Tarihi*, İkincikanun 1940, No: 74, s. 241-242.

⁶⁵ *Vakit*, 15 İkincikanun 1940, s. 7; *Cumhuriyet*, 15 İkincikanun 1940, s. 5.

⁶⁶ *Ayın Tarihi*, İkincikanun 1940, No: 74, s. 243-244.

zaman dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini devam ettirme kararında olduğunu ve bu dostluğun ziyaret vesilesiyle daha da güçlendiğini vurgulamıştır. Yunus Nadi, Menemencioğlu'nun Sofya ziyaretinin Türk-Bulgar ilişkileri bakımından büyük ve samimi dostluk tezahürlerine vesile olduğuna dikkat çekmiştir. Nadi, Menemencioğlu'nun Kral III. Boris, Başbakan Köseivanof ile görüşmesi ve sonrasında yayınlanan resmi tebliğe atıfta bulunarak Türk-Bulgar arasındaki dostluk, samimiyet ve güvenin açıkça ortaya koyulduğuna vurgu yapmıştır. Özellikle bu ziyaretin Bulgar dostluğuna kıymet veren Atatürk'ün görüşünün isabetli olduğunun bir kere daha doğruluğunu ispatladığını ifade etmiştir. Bulgar gazetesi Slova da ziyaret ile ilgili olarak Türkiye ile Bulgaristan arasında iyi, samimi ve faydalı iş birliği şartlarının devam ettiğini okuyucularına duyurmuştur. Bu ziyaretin yalnızca Türk-Bulgar ilişkilerine değil aynı zamanda Balkanların genel durumu üzerinde de olumlu etkiler yapabileceği görüşünü ileri sürmüştür.⁶⁷

Türkiye adına başka bir ziyaret de Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu başkanlığında Dışişleri Birinci Daire Genel Müdürü Feridun Cemal Erkin, Özel Kalem Müdürü Zeki Polar, Üçüncü Daire Müdürü Reşad Erkan'ın yer aldığı heyet tarafından 6 Şubat 1940 yılında gerçekleştirilmiştir.⁶⁸ Saraçoğlu Sofya'ya ulaştığında Bulgaristan Kralı III. Boris'in Saray Bakanı Groyef, Başvekil Köseivanof, birçok nazır, İngiliz ve Fransız büyükelçileri ile Balkan Antantı Devletlerinin (Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan, Romanya) elçileri tarafından kalabalık bir heyetle karşılanmıştır. Daha sonra ilk önce Başbakan Köseivanof ile ardından Kral III. Boris tarafından samimi bir şekilde kabul edilmiştir.⁶⁹ Saraçoğlu ziyaret sonunda Bulgar ajansına yaptığı açıklamada Köseivanof ile görüşmesinden memnun olduğunu söyledikten sonra Türk ve Bulgarların sadece barışın, huzurun sağlanması ve devam ettirilmesi taraftarı değil, aynı zamanda "basiretli bir bekçisi" olduğunun altını çizmiştir. Türkiye, Bulgaristan ve Balkan milletlerinin batıdaki devletlerle arasındaki ilerleme ve zenginlik seviyesinin ancak barış zamanlarında gösterilen gayretlerle kapanabileceğine değinmiştir. Türk-Bulgar dostluğunu sağlam temellere dayandırabilmek için beşeriyet, komşuluk ve akrabalık kavramlarının sadece hissiyatı ifade eden boş sözlerden ibaret olmadığını ve bu sözlerin esaslarının yaratma, imar ve organizasyon ruhunu taşımaları gerektiğine inandığını dile getirmiştir. Başbakan Köseivanof da Saraçoğlu ve Türkiye ile ilişkiler hakkında, Saraçoğlu ile görüşmekten dolayı memnun olduğunu, iki Balkanlı olarak samimi şekilde görüştiklerini açıklamıştır.⁷⁰

Ziyaretin tamamlanmasının ardından Saraçoğlu'nu İstanbul'a taşıyacak Semplon ekspresi istasyona geldiği sırada onu uğurlayanlar arasında Başbakan Köseivanof ve eşi, Demiryolları Bakanı Garbovski, Kral III. Boris adına Baş Mabeynci Groyef, Türkiye elçisi Şevki Berker, İngiliz, Fransız, Belçika, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya elçileri ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri yer almıştır.⁷¹ Saraçoğlu Türkiye'ye döndüğünde ziyaret ile ilgili olarak Türk ve yabancı basın mensuplarına açıklamalarda bulunmuştur. Saraçoğlu Sofya'ya ulaştığında Bulgaristan Başbakanı Köseivanof ile Balkan Politikası ve iki ülke ilişkileri hakkında konuştuğunu söylemiştir. Ayrıca Türkiye'nin Balkanlarda takip etmekte olduğu dürüst ve samimi politikanın, müttefik olsun veya olmasın bütün Balkan devletleri tarafından takdir edildiğine dikkat çekmiştir.⁷²

Ziyarete iki ülke basını da ilgiyle yaklaşmış ve gazetelerinde konu hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Türk basınından Nacibali Küçüka, Saraçoğlu'nun Belgrad'a gidişi-dönüşü sırasında Sofya'yı ziyaret etmesi ve kendisine gösterilen samimi dostluğun

---

⁶⁷ *Ayın Tarihi*, İkincikanun 1940, No: 74, s. 244-248.

⁶⁸ *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1940, s. 1, 5.

⁶⁹ *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1940, s. 1, 5.

⁷⁰ *Vakit*, 7 Şubat 1940, s. 5.

⁷¹ *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1940, s. 5.

⁷² *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1940, s. 5.

Türkiye’de memnuniyet uyandırdığını ifade etmiştir.⁷³ Bir başka gazeteci Yunus Nadi de Dışişleri Bakanı Saraçoğlu’nun çok hararetli ve samimi bir şekilde karşılandığını ifade ettikten sonra bu durumun dostluğa katkı yaptığını belirtmiştir. Nadi, genel anlamda yazısında Bulgaristan Başbakanı Gospodin Köseivanof’a övgülerde bulunarak “*Hususi ile dünyanın yeni ve büyük bir fırtınaya tutulduğu şu sırada kendi memleketinin menfaatlerini hissiyata feda etmeyecek kadar iyi ve uzak görüşlü ve umumi Balkan menfaatlerine hıyanet edemeyecek kadar seciyeli(karakterli) bir devlet adamı olduğunu bir kere daha ispat eylediğini...*” önemle vurgulamıştır.⁷⁴ Bulgaristan’da yayın yapan gazetelerden Utro gazetesi ziyaretin, Türk ve Bulgar milletleri arasında mevcut dostane ve kardeşçe münasebetin bir kat daha takviyesine yardım edeceğine vurgu yapmıştır. Bir diğer Bulgar gazetesi olan Slova da, Türkiye ile Bulgaristan arasında hiçbir anlaşmazlığın olmadığını belirterek Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu’nun temaslarından sonra iki komşu devlet arasındaki ilişkilerin son derece samimi bir duruma geldiği yorumunda bulunmuştur.⁷⁵

İki ülke arasında karşılıklı ziyaretlerle güçlenen dostane ilişkiler karşısında Türkiye ile Bulgaristan savaşın gidişatının kendi ülkelerine olası etkileri üzerinde değerlendirmede bulunmuşlar ve bu yönde adım atarak 17 Şubat 1941 yılında Ankara’da 4 maddeden oluşan dostluk beyannamesini imzalamıştır. İki ülke arasındaki karşılıklı dostluk ve güven temelini esas alan beyannamenin maddeleri şu şekildedir:

1) Türkiye ve Bulgaristan her türlü taarruzdan içtinabi (uzak durmayı) harici siyasetlerinin değişmez bir esası olarak telakki ederler.

2) İki hükümet birbirine karşı en dostane niyetlerle mütehassis olup, iyi komşuluk münasebetlerinde mütekebil (karşılıklı) itimadı muhafaza etmek ve daha ziyade inkişaf ettirmek azmindedirler.

3) İki hükümet, memleketleri arasındaki ticari mübadelelere, iktisadi bünyelerine uygun olan azami inkişaf temin edecek vasıtaları taharriye (aramaya) amade (hazır) olduklarını beyan ederler.

4) İki hükümet tarafeyn (iki taraf) matbuatının, yazılarında, yeniden müşahadesi iş bu, beyannamenin mevzuunu teşkil eden dostluk ve mütekebil (karşılıklı) itimadden mülhem (doğmuş) olacağını ümit etmek isterler.⁷⁶

Beyanname sonrasında antlaşmayı Türkiye adına imzalayan Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, bazı zamanlar küçük sebeplerin büyük işler ve iyilikler meydana getirdiğini, bugün imzalanan mütevazi eserin belki de Balkanlarda ortaya çıkabilecek yeni karışıklıklara engel olacağını açıklamıştır. Beyannameye Bulgaristan adına imza atan Bulgar elçisi Kirof ise Hükümeti adına Bulgaristan ve Türkiye arasındaki karşılıklı itimad ve dostluğun bir delili olan beyannameyi imzalamaktan dolayı memnun olduğunu ifade etmiştir.⁷⁷ Aynı zamanda iki devletin Dışişleri Bakanları Şükrü Saraçoğlu ve Popof arasında telgraflaşma gerçekleşmiştir. Bulgaristan Dışişleri Bakanı Popof, Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu’na gönderdiği telgrafta; bugünkü beyannamenin imzalanması dolayısı ile karşılıklı dostane ve samimi görüşmelerden sonra elde edilen sonuçlardan Bulgar Hükümeti ve kendisinin memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bu beyannamenin, komşu ve dost iki memleketin menfaatlerine olduğu kadar sulh davasına da hizmet edeceğine inandığını belirtmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu da, Bulgaristan Dışişleri Bakanı Popof’a gönderdiği telgrafta; Türk-Bulgar beyannamesinin imzalanmasının iki hükümet arasında gelişen itimatlı ve samimi görüş birliği, iki komşu dost

⁷³ *Ayın Tarihi*, Şubat 1940, No: 75, s. 123-124.

⁷⁴ *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1940, s. 1, 5.

⁷⁵ *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1940, s. 5.

⁷⁶ *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1941, s. 1-5; *Ayın Tarihi*, Şubat 1941, No: 87, s. 26.

⁷⁷ *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1941, s. 5; *Ayın Tarihi*, Şubat 1941, No: 87, s. 26-27; *Vatan*, 18 Şubat 1941, s. 1.

hükümetin öteden beri münasebetlerine hakim olan ve menfaatlerine hizmet eden karşılıklı anlayış zihniyetini bir kere daha ispat ettiğinden bahsetmiştir.⁷⁸ İki telgraf da geçen ifadelere bakıldığında, beyannamenin komşu ve dost iki devletin menfaatlerine olduğu kadar aynı zamanda da barış ve emniyetin sağlanmasına katkıda bulunacağı beklentisinin amaç edinildiği görülmektedir.

Beyannamenin imzalanmasının yankıları Türk basınında konu edilmiş ve gazete sayfalarında yer bulmuştur. Türkiye'nin önde gelen gazetecilerinden Asım Us, Yunus Nadi gibi yazarlar köşelerinde durumu değerlendirmiş ve görüşlerini ifade etmişlerdir. Asım Us, beyannamenin Ankara'da Şükrü Saraçoğlu ile Kirof arasında imzalandığını belirttikten sonra iki ülke açısından önemine değinmiştir. Bulgar Dışişlerinin Balkanlarda barışın korunması hususunda iyi niyetleri hakkında Türk Dışişlerini tatmin ettiğini ve bu hadiselerin diplomatik bir vesika ile de tespit edilmiş bulunmasından ileri geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca yazar, beyanname ile elde edilen başarıdan dolayı her iki hükümeti tebrik ederek makalesine son vermiştir. Yunus Nadi de beyannameden duyduğu memnuniyetini dile getirdiği yazısında, beyannamenin dünya savaşı öncesinde Bulgaristan'ın fırsattan istifade ederek "*bulanık suda balık avlamak isteyen bir hükümet*" olmadığını göstermesi açısından önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Nadi, yazısının ilerleyen bölümlerinde beyannamenin yansımalarına dikkat çektiği satırlarda görüşlerini ifade ettikten sonra beklentilerinden de bahsetmiştir. Yazar, özellikle dünyanın sıkıntılı döneminde böyle bir beyannamenin imzalanmasının Türkiye-Bulgaristan ve hatta Balkanlar üzerinde olumlu bir etki oluşturacağına inancını dile getirmiştir.⁷⁹

Bulgar basınında da Dnes, Dnevnik, Slova gibi gazeteler deklarasyon ile ilgili olarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Dnes gazetesinde, bu deklarasyonun çok önemli bir diplomatik vesika olduğunu ve bunun olumlu sonuçlarının yakında kendisini göstereceğinden bahsedilmiştir. Ayrıca bu beyannamenin, Balkan ülkeleri arasındaki bütün engelleri ortadan kaldıracığını ve iyi komşuluk münasebetlerini sürdüreceğini bir kere daha gösterdiği ifade edilmiştir. Dnevnik gazetesinde; bu antlaşmanın Balkanlarda ve civardaki ülkelerin genel durumu üzerinde etkili olacağına dikkat çekilmiştir. Slova gazetesinde ise Türk-Bulgar deklarasyonun imzalanmasının aklîselimin bir zaferi olduğu ifade edildikten sonra bu antlaşmanın Balkan milletlerinin zorlu imtihanlardan geçmiş olduklarının ve aynı zamanda Balkan milletlerine makullük verdiğinin de bir delili olduğundan söz edilmiştir.⁸⁰ Üç gazete de beyannamenin iki ülke ve Balkan bölgesindeki devletlerarasında komşuluk ilişkilerini güçlendireceğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda beyannamenin bölgesel güvenlik, iş birliği ve dostluğuna katkı yapacağını vurgulamıştır.

Beyannamenin imzalanmasından kısa bir süre sonra Bulgaristan üçler paktını imzalayarak mihver devletler safında savaşa katılmıştır. Alınan karar metin içinde "Bulgaristan'ın Savaş Karşısında Aldığı Tutum" başlığı altında detaylı bir şekilde irdelenmiş ve bu karar Türk devlet adamları ile basın mensupları tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bu durum gazetelerin köşe yazarları tarafından değerlendirilerek Bulgaristan'ın Büyük Bulgaristan hedefinden vazgeçmediği şeklinde yorumlanmıştır. Bu süreçte Türkiye geçmişten beri süregelen tarafsızlığını kararlı bir şekilde sürdürmüştür. İki devletin ilişkileri farklı politikaya rağmen devam ederek siyasi anlamda olmasa da ticari açıdan antlaşmaların⁸¹ yapılması şeklinde ilerlemiştir.

1942-1944 arası dönemde Türkiye ve Bulgaristan arasındaki siyasi ilişkiler karşılıklı sulh şeklinde dostluk beyannamesinin getirmiş olduğu yükümlülöklere uygun olarak gerçekleşmiştir.

⁷⁸ *Vatan*, 20 Şubat 1941, s. 5; *Ayın Tarihi*, Şubat 1941, No: 87, s. 27-28.

⁷⁹ *Ayın Tarihi*, Şubat 1941, No: 87, s. 31-33.

⁸⁰ *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1941, s. 5.

⁸¹ Türkiye ile Bulgaristan arasında 27 Mart 1942 tarihinde Ticaret Antlaşması imzalanmış ve 3 Ağustos 1942 yılında yürürlöğe girmiştir. *Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi*, Yer No: 2/3-36, Fihrist No: 1580-9; *Akşam*, 17 Haziran 1942, s. 2.

Ancak 1944 yılından itibaren iki ülke arasında gerginliğe sebep olacak olan olaylar yaşanmaya başlamıştır. Bu olaylardan biri de Ekim ayı içinde Bulgaristan'ın eski Başbakanı Filof'un Türkiye'nin Sofya elçiliğine iltica etmesi ile gerçekleşmiştir. Bu olay üzerine Bulgaristan, Türkiye'ye baskı yapmış ve 3 gün sonra Filof elçilikten ayrılmak zorunda kalmıştır. Olay bu şekilde tatlıya bağlanmış ve ilişkilerde yumuşama sağlanmıştır.⁸² Bu gelişmeye rağmen basında iki ülkenin haberleşmesinin kesildiği haberleri çıkmış fakat devlet ileri gelenleri bu haberleri doğrulamamıştır.⁸³ Daha sonrasında Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilan etmesi Bulgaristan'da hayal kırıklığı meydana getirmiştir. Bu durum karşısında Türkiye-Bulgaristan arasındaki haberleşme ve ilişkiler 1945 yılının Mayıs ayında tamamen kesilmiştir. Bu tarihten itibaren, Türkiye'den Bulgaristan'a gönderilen her türlü yayın sınırdan geri çevrilmiş ve telefon konuşması yapma olanakları da kaldırılarak gerilim hat safhaya çıkmıştır.⁸⁴

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'ndan Almanya'nın müttefiki olarak yenik çıktıkları için Neuilly (27 Kasım 1919) Antlaşması ile Bulgarların, Sevr (10 Ağustos 1920) Antlaşması ile de Türklerin egemenlik hakları ellerinden alınmıştır. Her iki ülkenin kader birliktelikleri ikili ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Bulgar yöneticileri, Türk Milli Mücadelesine sempatiyle yaklaşmışlar, İtilaf güçlerine rağmen Kuva-yı Milliye'ye silah, cephane ve yiyecek yardımda bulunmuşlardır. Bu olumlu gelişmelerin gerçekleşmesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya'da Askeri Ataşe olarak bulunduğu dönemde kurduğu sıcak ilişkilerin büyük katkısı olmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra da 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ile kurulan "samimi ve sürekli dostluk" ilişkileri daha da güçlendirmiştir. Ancak 1930'lu yıllara gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan uluslararası düzenden hoşnut olmayan Bulgaristan'ın revizyonist devletler arasında yer alması, iki ülke ilişkilerine olumsuz yönde yansımıştır. Türkiye'nin çabalarına rağmen Bulgaristan'ın 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın katılımıyla gerçekleşen Balkan Paketi'ne iştiraki sağlanamamış; bozulmaya başlayan Türk-Bulgar ilişkileri, 19 Mayıs 1934 tarihinde Nikola Muşanov Hükümeti'nin yönetimden uzaklaştırılması sonrasında gerginlik dönemine girmiştir. İkili ilişkilerde tekrar dostluk ilişkilerini tesis etmek amacıyla, Türk Başbakanı İsmet İnönü ile Dışişleri Bakanı Dr. Tefik Aras, 20 Nisan 1937 tarihinde Sofya'yı ziyaret etmişlerdir. Bu sayede tekrar iki ülke ilişkilerinde yumuşama söz konusu olmuş ve Bulgaristan ile Balkan Birliği Devletleri arasında Selanik'te 31 Temmuz 1938 tarihinde "*Balkan Antantı ile Bulgaristan Arasında Anlaşma*" imzalanmıştır. Ancak bu anlaşma imza edildikten sonra, Bulgar hükümetinin silahlanmaya başlaması ve Batı Trakya'da bulunan Türk yerleşimlerinin adını değiştirmesi, Türk yöneticilerinin Bulgarlara karşı şüpheyle yaklaşmalarına neden olmuştur.

Güvensizliğin iki ülke ilişkilerine hâkim olduğu bir atmosferde de II. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaş süresince ikili ilişkiler, Atatürk dönemindeki sıcaklığına erişememiş olsa da bölgesel iş birliği, dostluk ve güvenlik politikaları çerçevesinde ilerlemesine gayret gösterilmiştir. Bu doğrultuda iki ülke arasında ziyaretler gerçekleştirilmiş ve dostluk beyannamesi imzalanmıştır. Bu ziyaretler arasında 15-22 Mart 1939 tarihinde Başbakan Köseivanof'un Türkiye'yi ziyaret etmesi önemli bir yer tutmuştur. Ziyaret, hem Türk hem de Bulgar basınında Türk-Bulgar dostluğunun gelişmesine katkıda bulunacağı şeklinde değerlendirilmiştir. Sonuçları açısından olumlu gelişen ziyaret sonrasında Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Numan Menemencioğlu 13 Ocak 1940 tarihinde Sofya'da Kral III. Boris ve Başbakan Köseivanof ile görüşmesinin hemen ardından Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu 6 Şubat 1940 tarihinde yine Sofya'da Kral III. Boris ve Başbakan Köseivanof ile görüşme gerçekleştirmiştir.

⁸² Hüseyin Avni Bıçaklı, "a.g.t", s. 134.

⁸³ *Akşam*, 13 Nisan 1944, s. 1; *Akşam*, 24 Nisan 1944, s. 1.

⁸⁴ Hüseyin Avni Bıçaklı, "a.g.t", s. 134.

Bu ziyaretlerin iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerde tekrar güveni tesis etmesi neticesinde, 17 Şubat 1941 tarihinde Ankara'da bölgesel güvenlik, dostluk ve iş birliğini amaç edinen Dostluk Beyannamesi imzalanmıştır. Savaşın başladığı Eylül 1939'dan Beyannamenin yayınlandığı Şubat 1941 tarihine kadar her iki devletin de savaşa kendi yanında katılması yönünde Almanya'nın yoğun baskısı altında kaldığı görülmektedir. Türkiye 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile imzalamış olduğu Ankara İttifakını öne sürerek bu baskıdan kurtulmayı nispeten başarmış ve kendini savaş dışı tutabilmiştir. Ancak Bulgaristan'a yerleşerek bütün Orta Doğu'ya özellikle İran, Irak petroleri ile Süveyş'e giden yolu açmayı planlayan Almanya, özellikle 1940 yılı sonu ile 1941'in ilk aylarında Bulgaristan üzerindeki baskısı artmıştır. Bu baskıların neticesinde Köseivanof hükümeti istifa ederek yerine Bogdan Filof Hükümeti gelerek, Alman yanlısı bir siyaset izlemeye başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak da Türk-Bulgar dostluk beyannamesinin üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra 1 Mart 1941 tarihinde Bulgaristan mihver devletlerine katılmıştır. Buna karşın Türkiye-Bulgaristan ilişkileri 1944 başlarına kadar dostluk beyannamesi esas alınarak devam ettirilmiştir. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin savaşın başlangıcından Almanya'nın Sovyetler'e Stalingrad'da yenildiği 2 Şubat 1943 tarihine kadar Almanya, Sovyetler, İngiltere arasındaki denge siyasetini sürdürmesidir. Almanya'nın savaşı önde götürdüğü 1939-1943 arasında Türkiye elinden geldiğince Almanya ile iyi ilişkilerini sürdürmeye çalışmıştır. Bu nedenle Bulgaristan'ın Mihver grubunda yerini alması, iki ülke ilişkilerinde bir sonuna neden olmamıştır.

Ancak 1943 sonrası Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerini soğutması, dolaylı olarak Türk-Bulgar ilişkilerine de yansımış ve 1944 yılında da iki ülke ilişkileri tekrar gerginlik dönemine girmiştir. Türkiye'nin Müttefikler lehine bir dış siyaset izlemesine Bulgaristan, Bulgaristan'da yaşayan Türkler üzerindeki baskı, şiddet, yıldırma ve sürgün siyasetini artırarak cevap vermiştir. Her iki ülke arasında gerginliği artıran bir diğer etken de ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği Türkiye'nin savaşa kendi yanlarında girmesi yönündeki baskılarını 1944 yılında daha da arttırmışlardır. Aynı devletlerin bu dönemde Bulgaristan'a da savaştan ayrılması için baskı yaptığı görülmektedir. Bu baskılar sonucunda hem Türkiye kararını değiştirip Almanya'ya savaş ilan etmiş, hem de Bulgaristan savaştan çekilme kararı almıştır. Türkiye'nin müttefik devletler yanında yer alarak mihver devletlerine savaş ilan etmesi üzerine, gerginlik döneminde olan Türk-Bulgar ilişkileri 1945 yılının Mayıs ayında tamamen kesilmiştir.

Genel anlamda Almanya'nın da etkisiyle 1943 yılına kadar iki ülke ilişkileri siyasi gerginlikten uzak ve Balkan coğrafyasındaki tehlikeli gelişmelere rağmen dostluk havası içinde geçtiği söylenebilir. Ancak Almanların Stalingrad yenilgisiyle iki ülke ilişkilerinde 1943 yılında soğuma yaşanmış, Almanya'nın kesin olarak savaşı kaybettiğinin anlaşıldığı 1944 yılında ise tam anlamıyla gerginlik dönemine girmiştir. 1945 yılında ise Türklerin fiilen savaşımasa da Müttefikler tarafından savaşa dahil olması iki ülke ilişkilerini koparmıştır.

Türkiye savaş boyunca takip ettiği tarafsızlık politikası ile hem mihver hem müttefik devletler arasında denge siyaseti uygulayarak savaştan kendini kurtarmayı başarmıştır. Bulgaristan ise Büyük Bulgaristan hedefi ile girdiği bir savaştan daha mağlubiyetle ayrılmış, bu durum ülke için bir yıkımı ve beraberinde yeniden yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir.

Savaşın sona ermesinden hemen sonra Türkiye, Bulgaristan'daki Türklerin sosyal ve kültürel hayattaki sorunlarının çözülmesi için çaba harcamıştır. Fakat Bulgaristan İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği politika nedeniyle Türkiye'yi cezalandırmak istemiş ve Bulgaristan'da yaşayan Türklerle baskı ve zulüm hareketlerini artırmıştır. Bulgaristan'ın devletler hukukuna aykırı bu uygulamaları neticesinde, Türklerin göç ettirilmesine karar verilmiş, bu durum iki ülke arası gerginliğin uzun süre devam etmesinin ana nedeni olmuştur.

Kaynakça

Birincil Kaynaklar

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 200.369.17.1.

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/3-36, Fihrist No: 1580-9.

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/10-24, Fihrist No: 4731.

Resmî Yayınlar

Ayın Tarihi, No: 64, Mart 1939.

Ayın Tarihi, No: 74, İkinci kanun 1940.

Ayın Tarihi, No: 75, Şubat 1940.

Ayın Tarihi, No: 87, Şubat 1941.

Ayın Tarihi, No: 88, Mart 1941.

Ayın Tarihi, No: 91, Haziran 1941.

Ayın Tarihi, No: 93, Ağustos 1941.

Ayın Tarihi, No: 96, Son Teşrin 1941.

Ayın Tarihi, No: 97, İlkkanun 1941.

Ayın Tarihi, No: 103, Haziran 1942.

Ayın Tarihi, No: 111, Şubat 1943.

Ayın Tarihi, No: 118, Eylül 1943.

Ayın Tarihi, No: 120, İkinci teşrin 1943.

Ayın Tarihi, No: 121, Birincikanun 1943.

Ayın Tarihi, No: 130, Eylül 1944.

Ayın Tarihi, No: 133, Birincikanun 1944.

Ayın Tarihi, No: 135, Şubat 1945.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400874.pdf, Erişim Tarihi: 28.08.2017.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc007/kanuntbmmc007/kanuntbmmc00701458.pdf, Erişim Tarihi: 28.08.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c012/tbmm03012068ss0181.pdf>, Erişim Tarihi: 28.08.2017.

Resmî Gazete, 25 Mayıs 1935.

Resmî Gazete, 12 Kanunusani 1939.

TBMM Zabut Ceridesi, Dönem: 6, Cilt: 1, Birleşim: 2, Tarih: 10.04.1939.

TBMM Zabut Ceridesi, Dönem: 6, Cilt: 27, Birleşim: 77, Tarih: 05.08.1942.

TBMM Zabut Ceridesi, Dönem: 7, 14. Cilt:14, Birleşim: 1, Tarih: 01.01.1944.

Gazete ve Dergiler

- Akşam*, 16 Mart 1939.
Akşam, 17 Mart 1939.
Akşam, 18 Mart 1939.
Akşam, 19 Mart 1939.
Akşam, 20 Mart 1939.
Akşam, 21 Mart 1939.
Akşam, 20 Teşrinievvel 1939.
Akşam, 21 Teşrinievvel 1939.
Akşam, 14 Nisan 1942.
Akşam, 17 Haziran 1942.
Akşam, 13 Teşrinievvel 1944.
Akşam, 20 Kanunuevvel 1944.
Akşam, 30 Teşrinievvel 1944.
Akşam, 6 Teşrinievvel 1944.
Akşam, 13 Nisan 1944.
Akşam, 24 Nisan 1944.
Akşam, 22 Ağustos 1944.
Akşam, 29 Ağustos 1944.
Akşam, 30 Ağustos 1944.
Akşam, 6 Eylül 1944.
Akşam, 2 Şubat 1945.
Akşam, 3 Şubat 1945.
Cumhuriyet, 15 Birincikanun 1939.
Cumhuriyet, 20 Mart 1939.
Cumhuriyet, 22 Mart 1939.
Cumhuriyet, 17 Eylül 1939.
Cumhuriyet, 14 İkinci kanun 1940.
Cumhuriyet, 15 İkinci kanun 1940.
Cumhuriyet, 7 Şubat 1940.
Cumhuriyet, 8 Şubat 1940.
Cumhuriyet, 16 Şubat 1940.
Cumhuriyet, 18 Şubat 1941.
Cumhuriyet, 19 Şubat 1941.

- Cumhuriyet*, 24 Şubat 1941.
Cumhuriyet, 14 Birincikanun 1941.
Cumhuriyet, 13 Mayıs 1944.
Cumhuriyet, 2 Şubat 1945.
Vakit, 13 İkinci kanun 1940.
Vakit, 14 İkinci kanun 1940.
Vakit, 15 İkinci kanun 1940.
Vakit, 20 İkinci kanun 1940.
Vakit, 7 Şubat 1940.
Vatan, 18 Şubat 1941.
Vatan, 20 Şubat 1941.
Vatan, 3 Mart 1941.
Yeni Sabah, 7 Mayıs 1939.

Tetkik Eserler

- ARAS, Tefvik Rüştü, *Atatürk'ün Dış Politikası*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul 2010.
- BALKAYA, İhsan Sabri, “Basınımıza Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye ve Bulgaristan”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XX, Kasım 2014, s. 759-783.
- BIÇAKLI, Hüseyin Avni, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1919-1938)*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 1988.
- BİLGİN, Mustafa Sıtkı, “Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Diplomasisi (1923-1930)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cit: XX, Kasım 2004, s. 799-820.
- DEMİRTAŞ-COŞKUN, Birgül, *Bulgaristan'la Yeni Dönem (Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri)*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001.
- EROĞLU, Hamza, “Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu”, *Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi-Sa.87, Ankara 1985.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004.
- GÖNLÜBOL, Mehmet-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013.
- HALE, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Çev; Petek Demir, İstanbul 2003.
- KILIÇ, Altemur, *Türkiye ve Dünya*, Akasya Kitap, Ankara 2010.
- ÖKSÜZ, Hikmet, “Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)”, *Türkler*, Cilt: 16, Ankara 2002, s. 625-642.
- SARIKOYUNCU, Ali, “Millî Mücadelede Türk-Bulgar İlişkileri”, *Türkler*, Cilt: 16, Ankara 2002, s. 278-284.

SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Esra, "Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919-1923)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, Ağustos 2007, s. 301-319.

ŞİMŞİR, Bilal, *Bulgaristan Türkleri (1878-2008)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986.

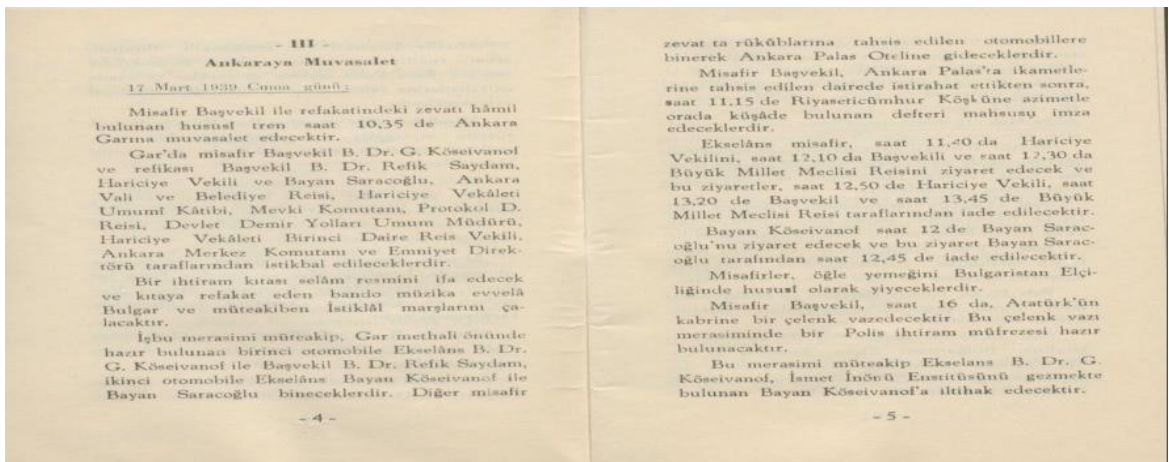
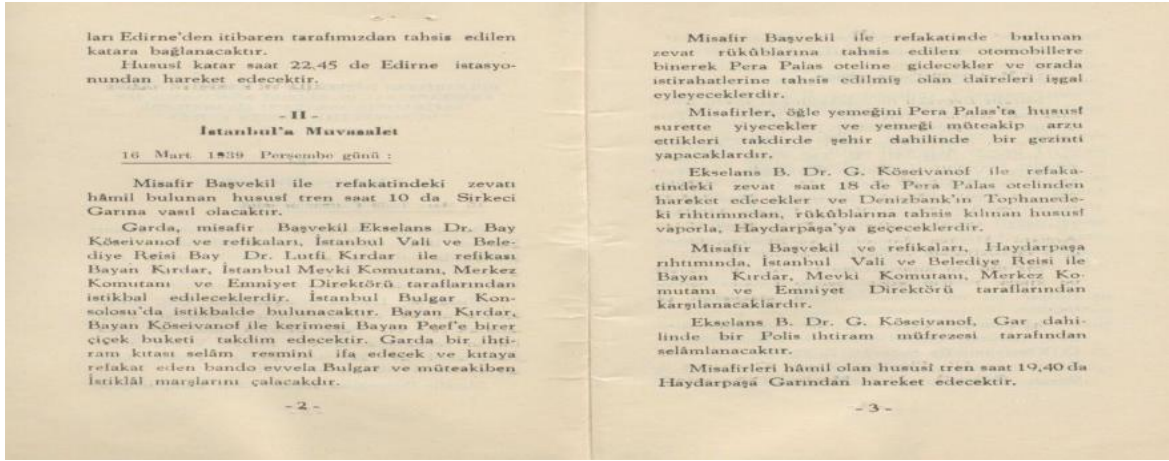
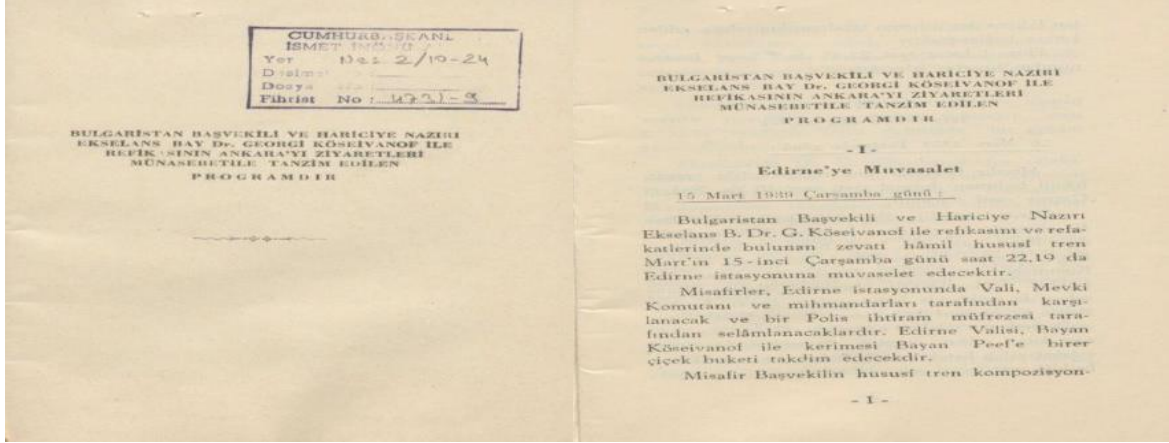
**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

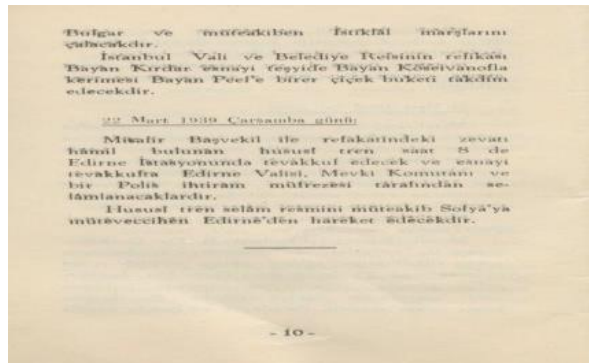
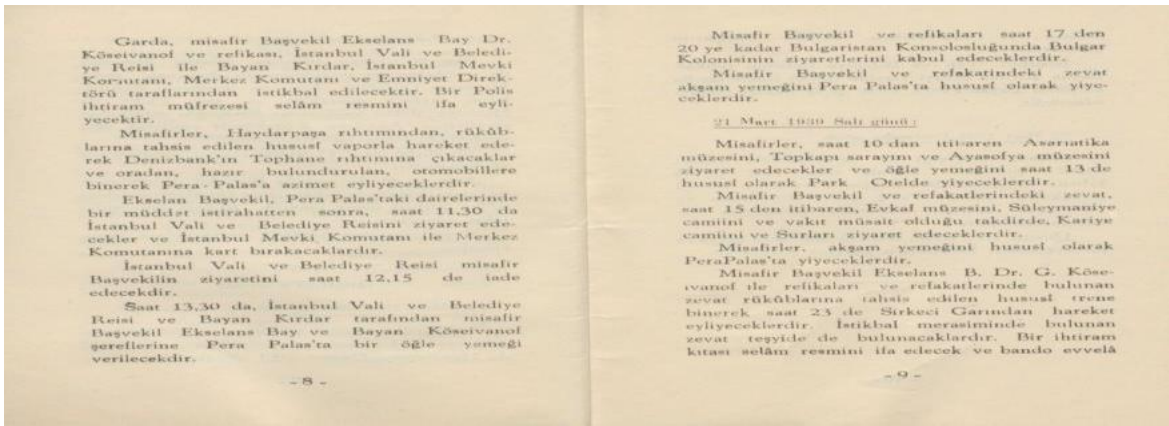
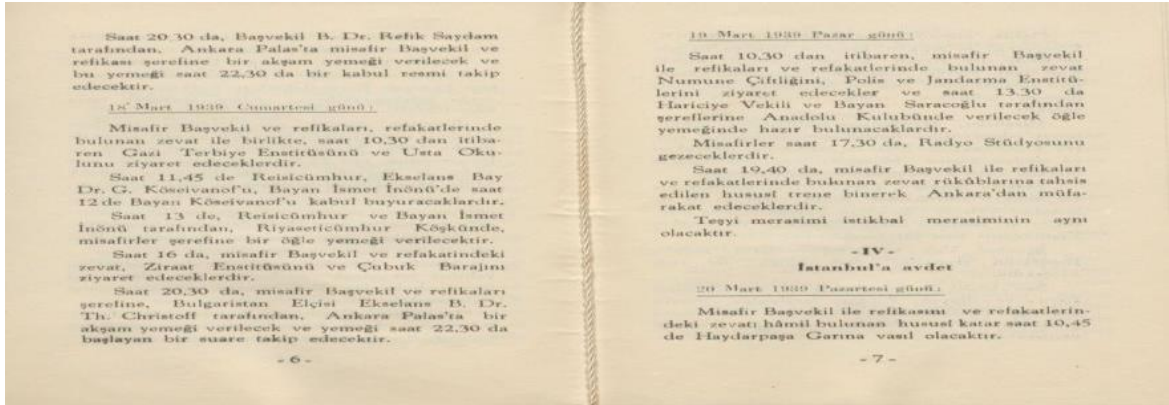
448

14 / 2

Ekler

EK 1: Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Köse İvanof'un Türkiye Ziyareti Programı

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/10-24, Fihrist No: 4731, Ek. 1-10.

Summary

Bulgaria became independent in 1908 by breaking away from the Balkan lands of the Ottoman Empire. However, their fateful partnership continued and they entered the war as an ally of Germany in the World War I and left as defeated. With the Treaty of Neuilly, which was signed by Bulgaria, the sovereignty of the Bulgarians was taken away, and with the Treaty of Sèvres, which was signed by the Ottomans, the sovereignty rights of the Turks were taken away. In the hope that the nullification of the Treaty of Sevres would be effective in eliminating the harsh provisions of Neuilly, the Bulgarian administrators supported the Turkish National Struggle. The warm relations established by Mustafa Kemal Atatürk during his time as Military Attaché in Sofia contributed greatly to the relations established in this period.

However, it is seen that the political relations between Turkey and Bulgaria during the 6 years of the World War II could not catch up with the warmth of the Atatürk period with the effect of the war. However, a careful and peaceful policy was followed within the framework of the visits of the Bulgarian Prime Minister Kōseivanof, the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey Şükrü Saraçoğlu and the Secretary General of the Ministry of Foreign Affairs Numan Menemencioğlu. These visits, especially at the beginning of the war, helped to strengthen the relations between the two countries in the period between 1939-1941. Thanks to this strengthened friendship, the Declaration of Friendship signed between the two states in 1941 became a very important historical document in terms of foreseeing security and mutual cooperation as well as political relations. However, despite the visits and the agreements made, Germany's increasing pressure on Bulgaria caused both the resignation of the Kōseivanov government, which had a policy of neutrality in Bulgaria, and the coming to power of the pro-German Bogdan Filof Government, as well as the fact that Bulgaria abandoned its neutrality policy and joined the war on the side of the Axis Powers. has been. However, this situation did not cause a serious tension in Turkey-Bulgaria relations. Between the years 1941-1943, within the framework of the Declaration of Friendship; Although Turkey followed an anti-revisionist policy and Bulgaria followed a revisionist policy, the political relations between the two countries followed a path of mutual understanding and respect for their territorial integrity. The main reason for this situation is that Turkey maintains its moderate attitude towards Germany and therefore its allies in accordance with the balance policy followed by Turkey.

However, the defeat of the Germans by the Soviets in Stalingrad at the beginning of 1943 changed the balance of the war. Turkey started to move away from the Axis bloc. This situation caused tension between the two countries in 1944. The fact that Bulgaria had to withdraw from the war after hearing to the world that it had surrendered in 1944; In 1945, when the war came to an end, Turkey, on the other hand, could not stand the pressures of the USA, England and Russia any longer and declared that it declared war symbolically against the Axis Powers led by Germany, and the relations between the two countries were completely cut off.

The political relations between Turkey and Bulgaria during the World War II, which is the subject of the study, have progressed within the framework of the friendship messages given by the state leaders and administrators in order to maintain peace and maintain relations from the beginning of the war in 1939 until 1945, when the communication between the two countries was cut off. In this direction, in the study; Mutual visits between the two countries, agreements, the statements of the heads of state and their ministers were revealed and their effects on the political relations were examined. In addition, the reflection of the visits of the heads of state and ministers to the Turkish and Bulgarian public opinion was examined and their contribution to the relations between the two countries was mentioned.